

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра світової економіки

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Стратегічне партнерство між Україною та ЄС у енергетичній сфері»

*(на матеріалах Асоціації «Український національний комітет
Міжнародної Торгової Палати (ICC Ukraine)», м. Київ)*

Студентки 2 курсу, 1мз групи,
спеціальності 051 «Економіка»
спеціалізації «Міжнародна
економіка»

Мілевської Марини
Олександрівни

підпис

Науковий керівник
доктор економічних наук,
доцент

Бохан Аліна
Василівна

підпис

Гарант освітньої
програми
кандидат економічних наук,
професор

Кудирко Людмила
Петрівна

підпис

Київ 2020

ЗМІСТ

ВСТУП		4
РОЗДІЛ 1. ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС В ЕНЕРГЕТИЧНІЙ СФЕРІ		6
1.1.	Стратегічне партнерство у міжнародній економіці: сутність, критерії та принципи	6
1.2	Оцінка міжнародного співробітництва України та ЄС в енергетичній сфері	14
	Висновки до розділу 1	24
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС У ЕНЕРГЕТИЧНІЙ СФЕРІ		25
2.1	Оцінка факторів впливу на відносини «Україна – ЄС» в енергетичній сфері та діяльність Асоціації (ICC Ukraine)»	25
2.2	Аналіз ефективності співпраці між Україною та ЄС у енергетичній сфері	34
	Висновки до розділу 2	41
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС В ЕНЕРГЕТИЧНІЙ СФЕРІ		42
3.1	Пріоритетні напрями посилення стратегічного партнерства між Україною та ЄС в енергетичній сфері	42
3.2	Прогнозна оцінка наслідків запровадження запропонованих заходів у двосторонніх відносинах між Україною та ЄС в енергетичній сфері	49
	Висновки до розділу	56
	ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	57
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	59

АНОТАЦІЯ

Мілевська М. «Стратегічне партнерство між Україною та ЄС в енергетичній сфері». Випускна кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю «Економіка», спеціалізацією «Міжнародна економіка». Київський національний торговельно-економічний університет, 2020.

Випускна кваліфікаційна робота присвячена дослідженню сутності, критеріїв та принципів стратегічного партнерства у міжнародній економіці та оцінці міжнародного співробітництва України та ЄС в енергетичній сфері. У роботі здійснено оцінку факторів впливу зовнішнього середовища на відносини між Україною та ЄС у енергетичній сфері та аналіз ефективності співпраці України та ЄС у енергетичній сфері. Обґрунтовано пріоритетні напрями посилення стратегічного партнерства між Україною та ЄС в енергетичній сфері та здійснено прогнозну оцінку наслідків запровадження запропонованих заходів у двосторонніх відносинах між Україною та ЄС в енергетичній сфері.

Ключові слова: енергетика, стратегічне партнерство, Європейський Союз

ANNOTATION

Milevska M. "Strategic partnership between Ukraine and the EU in the energy sector" Graduation qualification work for a master's degree in specialty "Economic", specialization "International Economic" Kyiv National University of Trade and Economics, 2020.

The graduation qualification work is devoted to the study of the essence, criteria and principles of strategic partnership in the international economy and the assessment of international cooperation between Ukraine and the EU in the energy sector. The paper evaluates the factors influencing the external environment on relations between Ukraine and the EU in the energy sector and analyzes the effectiveness of cooperation between Ukraine and the EU in the energy sector. The priority directions of strengthening the strategic partnership between Ukraine and the EU in the energy sphere are substantiated and a forecast assessment of the consequences of the implementation of the proposed measures in the bilateral relations between Ukraine and the EU in the energy sphere is carried out.

Key words: energy, strategic partnership, European Union

ВСТУП

Актуальність. Міжнародне стратегічне партнерство на нинішньому етапі відіграє надзвичайно важливу роль у розвитку світового господарства, оскільки формує підґрунтя для довгострокової та взаємовигідної взаємодії сторін, визначаючи цілі, завдання та умови їх взаємодії. Інститут стратегічного партнерства забезпечує збалансування інтересів суб'єктів світогосподарських зв'язків та дозволяє кожному з них забезпечити собі підтримку партнерів у процесі досягнення стратегічно важливих для нього цілей.

Стратегічним партнером України на нинішньому етапі є Європейський Союз, підтвердженням чого виступає прописаний у Конституції України вектор на приєднання до європейських цінностей, а також підписана між Україною та ЄС Угода про асоціацію, яка визначає цілі та завдання співробітництва між сторонами у значній кількості галузей, у тому числі в енергетичній. Зважаючи на прогресивність енергетичного комплексу Європейського Союзу стратегічне партнерство з ЄС сприятиме поступовій трансформації цієї важливої галузі української економіки у частині переходу до міжнародних стандартів діяльності підприємств та формування прозорих ринків паливних ресурсів. Зазначене актуалізує дослідження стратегічного партнерства між Україною та ЄС в енергетичній сфері, що і обумовило вибір теми випускної кваліфікаційної роботи.

Теоретичні засади та практичні аспекти стратегічного партнерства досліджували у своїх наукових працях такі вчені як: О. Іващенко, І. Жовква, Т. Жолонко, Л. Кудирко, М. Фесенко, Л. Чекаленко та інші. Водночас подальшого дослідження потребують галузеві аспекти стратегічного партнерства і, зокрема, оцінка особливостей та тенденцій цього процесу в енергетичній сфері.

Об'єкт дослідження: процес реалізації стратегічного партнерства між Україною та ЄС в енергетичній сфері.

Предмет дослідження: теоретичні засади та практичні аспекти стратегічного партнерства між Україною та ЄС.

Мета дослідження: розробка комплексу заходів з підвищення ефективності стратегічного партнерства між Україною та ЄС в енергетичній сфері діяльності.

Для досягнення даної мети у роботі було виконано наступні завдання:

- дослідити сутність, критерії та принципи стратегічне партнерство у міжнародній економіці;
- надати оцінку міжнародного співробітництва України та ЄС в енергетичній сфері;
- оцінити фактори впливу на відносини «Україна – ЄС» в енергетичній сфері та діяльність Асоціації (ICC Ukraine));
- здійснити наліз ефективності співпраці України та ЄС у енергетичній сфері;
- визначити пріоритетні напрями посилення стратегічного партнерства між Україною та ЄС в енергетичній сфері;
- надати прогностичну оцінку наслідків запровадження запропонованих заходів у двосторонніх відносинах між Україною та ЄС в енергетичній сфері.

Методи дослідження: у ході написання даної роботи було використано такі загальнонаукові методи, зокрема: аналіз, синтез, логічний та історичний методи, спостереження; економіко-статистичні методи та метод узагальнення.

Інформація про апробацію результатів дослідження представлено у науковій статті: Мілевська М. Активізація стратегічного партнерства України та ЄС в енергетичній сфер. Світова економіка/World Economy: зб. наук. ст. студ. ден. та заоч. форм навчання. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020. Ч.2. С. 72-80.

Структура та обсяг випускної кваліфікаційної роботи: складається зі вступу, трьох розділів, висновків загальним обсягом 58 сторінок, списку використаних джерел з 44 найменувань. У роботі міститься 14 рисунків та 3 таблиці.

РОЗДІЛ 1

ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС В ЕНЕРГЕТИЧНІЙ СФЕРІ

1.1. Стратегічне партнерство у міжнародній економіці: сутність, критерії та принципи

На сучасному етапі розвитку світового господарства важливе значення для кожної країни має налагодження тісних взаємозв'язків з державами-партнерами для спільного пошуку шляхів вирішення нагальних проблем та досягнення цілей стратегічного розвитку. При цьому подібне партнерство є важливим не лише для країн, що розвиваються, які, залучаючись підтримкою інших держав посилюють свої позиції у стратегічно важливих сферах міжнародних політико-економічних відносин, але і для розвинутих держав, які отримують внаслідок узгоджених дій з третіми країнами спроможність впливати на геоекономічні процеси у світі. З огляду на зазначене, протягом останніх років істотного розвитку у міжнародній економіці набуло стратегічне партнерство як форма співпраці між країнами, інтеграційними об'єднаннями чи міжнародними організаціями.

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що на нинішньому етапі дослідженню сутності стратегічного партнерства приділена значна увага у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі. Одним з ключових питань при цьому є власне тлумачення досліджуваного поняття – наразі різні автори з різних боків розглядають це явище, що обумовлює існування низки підходів до його вивчення.

Стратегічне партнерство – це вища сходинка порівняно із звичайними відносинами, співпраця, продиктована конкретними інтересами сторін, в яких відсутні взаємні територіальні претензії, наявна взаємна прихильність принципам територіальної недоторканності та непорушності кордонів, спільність цінностей і прагнення до поглиблення політичної й економічної співпраці. Так, на думку Л. Чекаленко стратегічне партнерство являє собою вищу сходинку порівняно із звичайними відносинами, співпрацю, продиктовану конкретними інтересами сторін, в яких відсутні взаємні територіальні претензії, наявна взаємна прихильність принципам територіальної недоторканності та непорушності

кордонів, спільність цінностей і прагнення до поглиблення політичної й економічної співпраці [37]. На наш погляд, це визначення, попри те, що у ньому відсутнє посилення на мету досліджуваної форми взаємодії, містить надзвичайно важливий елемент, а саме – акцент на наявності спільних інтересів та відсутності територіальних протиріч як передумових стратегічного партнерства. Окрім цього, автор також акцентує увагу на економіко-політичному характері стратегічного партнерства, що насправді є однією з його основних характеристик.

Вирішальну роль у розвитку стратегічного партнерства відіграє держава. Держава виступає головним суб'єктом взаємних господарських зв'язків, оскільки саме на міждержавному рівні узгоджуються і реалізуються стратегічні економічні інтереси партнерів щодо напрямів розвитку подальшого співробітництва.

Ефективність стратегічного партнерства держави з іншими країнами визначається рівнем зрілості продуктивних сил і виробничих відносин у національних господарствах і, крім того, обумовлюються особливостями економічної політики держав. Сучасні міжнародні економічні відносини між державами світу склалися в результаті тривалого історичного процесу, багатовікової еволюції продуктивних сил, поглиблення міжнародного поділу праці, поступового включення національних економік у загальну систему світових господарських зв'язків.

Розглядаючи питання сфер, пов'язаних із виникненням та розвитком стратегічного партнерства, не можна не погодитися з думкою Н. Резнікової, яка зазначає, що факт "стратегічності" може вказувати не стільки на політичну площину, скільки на важливість взаємодії з певним партнером чи їх групою з позиції безпеки чи зовнішньополітичних пріоритетів [28]. На істотній ролі стратегічного партнерства у забезпеченні національної безпеки наголошують інші вчені, визначаючи стратегічне партнерство як систему взаємодії держав, що ґрунтується на спільних цінностях, зустрічній зовнішньополітичній підтримці, узгодженні політик, вирішенні міжнародних конфліктів [32].

Стратегічне партнерство особливим інструментом зовнішньої політики держави, завдяки якому вона узгоджує свої дії на міжнародній арені з іншими

державами, з якими є співпадіння стратегічних національних інтересів у декількох сферах [17]. Порівняно з попереднім надане визначення є, на наш погляд менш змістовним, оскільки основоположною рисою стратегічного партнерства автор визнає лише спільність інтересів. Окрім цього, суб'єктами стратегічного партнерства на думку автора є лише держави, тоді як, на наш погляд, брати участь у подібних відносинах можуть також міжнародні організації та інтеграційні об'єднання. З огляду на це, на увагу заслуговує визначення, запропоноване Л. Кудирко, яка трактує стратегічне партнерство як механізм реалізації національних та колективних інтересів через консолідацію спільних дій та заходів, що використовується країнами та інтеграційними союзами задля підвищення ефективності дій на регіональному та глобальному рівнях [22]. На ідеї спільності інтересів будує підхід до визначення сутності стратегічного партнерства також Т. Жолонко: на її думку, вирішальним при визначенні стратегічного рівня взаємодії держав є співпраця у більш ніж двох сферах, а також співпадіння стратегічних інтересів у всіх сторін стратегічного партнерства. Водночас автор відзначає, що мовами для розвитку стратегічного партнерства є наявність спільних поглядів і підходів до ключових проблем міжнародної політики, а також наявність стратегічно важливих для країн-партнерів цілей, досягнення яких у межах звичайного партнерства неможливо [18]. На наш погляд, перевагою згаданого визначення є те, що автор чітко розмежовує стратегічне партнерство з іншими формами взаємодії, підкреслюючи його відмінність від них. Автор також наводить критерії віднесення взаємодії між суб'єктами міжнародних економічних відносин до стратегічного партнерства. До них, зокрема, належать:

- спільна зацікавленість партнерів у співробітництві, взаємне визнання стратегічного характеру відносин;
- готовність йти на компроміси для досягнення стратегічних цілей, навіть за умови наявності конфлікту інтересів;
- взаємна відмова від дискримінаційних дій відносно один одного;
- тривалий характер партнерських відносин;
- наявність дієвого механізму реалізації такого формату відносин;

- юридичне закріплення змісту та механізмів стратегічного партнерства у двосторонніх відносинах;
- дисциплінованість, послідовність і прогнозованість, непохитне виконання партнерами своїх обов'язків;
- висока обопільна ефективність стратегічного;
- наявність двох і більше сфер співробітництва [18].

Розглядаючи зазначені критерії, особливу увагу хотілося б приділити таким з них як спільна зацікавленість партнерів, наявність дієвого механізму реалізації, юридичне закріплення та обопільна ефективність – усі вони мають на меті підкреслити, що стратегічне партнерство має носити практичний характер, що забезпечує переваги для усіх його учасників. У випадку, якщо у співпраці зацікавлена лише одна зі сторін, або ж дії учасників (одного або декількох) носять декларативний характер, така взаємодія не може бути розцінена як повноцінне стратегічне партнерство. Водночас необхідно відзначити, що стратегічне партнерство може обмежуватися лише однією сферою співробітництва, хоча більш поширеними є безумовно більш диверсифіковані його приклади.

Стратегічне партнерство, як форма міжнародних відносин, реалізується з дотриманням низки принципів, які умовно можна поділити на загальні (міжнародні) та специфічні (національні). Загальні принципи викладені у декларації ООН «Новий економічний порядок» і обов'язкові для всіх суб'єктів міжнародних економічних відносин. До них відносяться: принцип суверенітету кожної держави, принцип мирного співіснування, принцип рівноправності, принцип мирного врегулювання спірних проблем, принцип поваги прав та свобод людини, принцип взаємодопомоги, принцип взаємної вигоди, принцип невтручання у внутрішні справи один одного, принцип сумлінного виконання міжнародних зобов'язань тощо. До специфічних (національних) відносяться принципи функціонування міжнародних економічних відносин конкретної держави, закріплені в національному законодавстві. Згідно законодавства України, основними принципами здійснення торговельно-економічних зв'язків є: принцип суверенітету народу України, принцип свободи зовнішньоекономічного

підприємництва, принцип юридичної рівності і недискримінації, принцип верховенства закону, принцип захисту інтересів суб'єктів ЗЕД, принцип еквівалентності обміну і неприпустимості демпінгу.

У контексті дослідження принципів стратегічного партнерства на увагу, на наш погляд, заслуговує робота М. Фесенка, у якій він, окрім надання власного визначення стратегічного партнерства також окреслює умови його реалізації. Зокрема, автор розглядає стратегічне партнерство як довгострокове взаємовигідне співробітництво рівноправних суб'єктів міжнародних відносин для вирішення важливих завдань [34]. Зазначимо при цьому, що на наш погляд критерій рівноправності є одним із ключових для забезпечення ефективності партнерства, при чому мова йде не про рівність економічного чи політичного потенціалів, а про однакову зацікавленість сторін у співпраці та ставленні один до одного як до рівноправних учасників договору.

Автор також вважає, що ля реалізації стратегічного партнерства необхідні такі умови, як:

- існування принципово важливих цілей, досягнення яких можливе лише при серйозній координації зусиль сторін у довгостроковій перспективі;
- єдине розуміння цілей і принципів розвитку стратегічного партнерства сторонами;
- існування актуальної правової бази партнерства, де закріплені зміст співробітництва і механізми його реалізації;
- існування усталених інституційних механізмів, за допомогою яких стратегічне партнерство реалізується;
- спільні цілі повинні переважати над розбіжностями, якщо такі є;
- збіг парадигми цінностей суспільно-політичного процесу обох сторін [34].

Названі автором умови у значній мірі співзвучні тезам, викладеним у роботах інших авторів. Водночас автор звертає увагу не лише на економічну, але й на соціальну площину політичного партнерства, справедливо зазначаючи, що за умови відмінності суспільно-політичних моделей досягнути спільних цілей

країнам буде набагато важче аніж за умов існування однакової світоглядної парадигми.

Досліджуючи стратегічне партнерство, не можна не звернути увагу на принципи його реалізації, виділені А. Ходжаян:

- принцип довгострокових відносин для формування стабільних та прогнозованих партнерських зв'язків стратегічного характеру, що базуються на існуванні політичних та військових гарантій;
- принцип спільності національних інтересів, що передбачає єдність/спільний вектор економічного розвитку;
- принцип рівноправ'я та взаємної відмови від дискримінаційних дій сторін одна проти іншої;
- принцип реальної взаємодії;
- принцип вибірковості стратегічного рівня взаємних відносин;
- принцип формалізації, що полягає у юридичному закріпленні цілей та умов стратегічного партнерства;
- принцип усеосяжності, що полягає у залученні до реалізації стратегічного партнерства суб'єктів різних рівнів [36].

Загалом, можна констатувати, що співпраця з партнерами у форматі стратегічного партнерства є важливою передумовою реалізації економічного потенціалу будь-якої держави, а також найголовнішою гарантією забезпечення її національної безпеки. Окрім політичних мотивів, значення стратегічного партнерства пояснюється його роллю у задоволенні потреб країн-учасниць. Найголовнішою проблемою будь-якої держави наразі є можливість повного задоволення потреб людей при обмежених ресурсах. У той самий час жодна з країн не має можливості самостійно виробляти усі товари та послуги, необхідні для задоволення потреб її населення, а також інвестувати кошти у розвиток інфраструктури, технологій тощо. При цьому темпи технічного прогресу протягом останніх років швидко нарощуються, і, відповідно, збільшується розрив між тим, що держава може забезпечити, і що необхідно отримати для підтримки високого рівня життя населення та власної економіки і суверенітету.

Водночас на думку окремих вчених наслідки участі країн у стратегічному партнерстві не завжди є однозначними. Так, за умови входження до стратегічного партнерства учасників з різним рівнем розвитку високою є вірогідність подальшого збільшення розриву між ними, оскільки розвиток більш розвинутого учасника не призупиниться, у той час як менш розвинутий під його керівництвом йтиме уже пройденим ним шляхом, нехтуючи можливістю самостійно здійснити прорив.

Окрім цього, проблемою розвитку стратегічного партнерства є посилення взаємозалежності між країнами. Особливо відчутною дана проблема стає у випадку, коли міжнародна діяльність країн є недиверсифікованою і спостерігається значна залежність країни від єдиного партнера, кон'юнктури його ринків, політичної та економічної ситуації тощо.

Стратегічне партнерство також є фактором зменшення загрози небезпеки та її наслідків у сучасних умовах, оскільки країни виявляються зацікавленими у монопольному домінуванні, а порушення стійких зв'язків означає втрати для кожної зі сторін. При цьому, стратегічне партнерство між країнами має розвиватися, диверсифікуватися та сприяти стабільному функціонуванню економік, забезпечуючи умови взаємного стимулювання.

Забезпечення економічної безпеки держави передбачає створення і підтримання на належному рівні необхідних та достатніх умов для стійкого, поступального розвитку господарства країни, соціальних, екологічних, політичних, культурно-правових і психологічних компонентів. Міжнародна економічна безпека, у свою чергу, полягає у створенні та забезпеченні функціонування безпосередньо системи світогосподарських зв'язків, а також взаємодію національних економік та їх основних блоків, що забезпечують стійкий господарський розвиток світового господарства, його регіонів і національних економік країн. Можна стверджувати, що досягнення цілей міжнародної та національної економічної безпеки можливе лише на основі стійкого партнерства між державами світу, стійкого та масштабного світогосподарського обміну та взаємодії національних економік, ліквідації штучних перешкод на цьому шляху.

Розглядаючи погляди зарубіжних вчених на сутність стратегічного партнерства, відзначимо, що вони у цілому подібні на підходи, представлені у вітчизняній літературі. Так, професор Джеймс Ендерсон (James E. Henderson) визначає стратегічне партнерство як форму взаємодії, за якої її учасники лишаються незалежними, проте розподіляють переваги та ризики спільної діяльності, а також здійснюють над нею спільний контроль [41]. На наш погляд, однією з найбільш сильних сторін зазначеного підходу є акцент на тому, що перебіг стратегічного партнерства має підлягати постійному контролю для корегування спільних дій відповідно до поточної ситуації.

Т. Ренар (Thomas Renard) визначає сутність стратегічного партнерства у міжнародній економіці як сукупність взаємовигідних умов співпраці у сфері торгівлі, політики та безпеки, визначених у міжнародних документах, розроблених відповідно до специфіки поточної взаємодії між сторонами. Автор зазначає, що на нинішньому етапі стратегічне партнерство не вимагає формування стратегії двосторонніх відносин між його учасниками, а визначає умови, за яких вони зможуть зберегти ті переваги, які роблять їх взаємодію ефективною на даному етапі [43]. У цьому контексті розглянутий підхід є співзвучним думці Германа Ван Ромпі (Herman Van Rompuy), що відзначив, характеризуючи зовнішню політику ЄС, що наразі об'єднання має стратегічних партнерів, проте йому необхідна стратегія [40].

Таким чином, можна констатувати, що протягом останніх років дослідженню сутності стратегічного партнерства у науковій літературі приділена значна увага. Узагальнюючи існуючі підходи, можна зробити висновок, що стратегічне партнерство – це формат взаємодії між суб'єктами міжнародних економічних відносин, що базується на спільності інтересів та має на меті реалізацію зусиль для досягнення цілей, вигідних для обох сторін. Стратегічне партнерство носить практичний, а не декларативний характер, закріплене відповідними міжнародними домовленостями, а також передбачає рівномірну залученість усіх сторін у відповідні проекти. Дотримання зазначених принципів є передумовою досягнення реального ефекту та обопільних переваг для кожного з його учасників.

1.2. Оцінка міжнародного співробітництва України та ЄС в енергетичній сфері

Однією зі стратегічно важливих для України сфер на нинішньому етапі є енергетична, що пов'язано, з одного боку, з високим рівнем залежності України від імпорту енергетичних ресурсів, а з іншого – з високою енерговитратністю переважної частини вітчизняної промисловості. Ситуація істотно ускладнюється загостренням політичних протиріч з Росією, яка протягом тривалого часу виступала одним з основних постачальників України [23].

Європейський Союз є на сьогодні стратегічним партнером України, взаємовідносини з яким відповідають усім розглянутим раніше критеріям цього явища. Проєвропейський вектор розвитку України закріплено у Конституції України, розбудова двосторонніх відносин здійснюється на основі змістовної угоди, для імплементації положень якої створене також достатньо функціональне інституційне підґрунтя. Таким чином, можна стверджувати, що на нинішньому етапі ЄС є одним з основних стратегічних партнерів України.

Документарною основою для співпраці між Україною та ЄС в енергетичній сфері є Меморандум про взаєморозуміння між Україною та ЄС щодо співробітництва у сфері енергетики [1]. Згаданим документом передбачається здійснення співпраці за такими напрямками: ядерна безпека, інтеграція ринків електроенергії та газу, підвищення безпеки енергопостачання і транзиту вуглеводнів, підвищення стандартів техніки безпеки та охорони довкілля у вугільній галузі та енергоефективність. Співпраця у кожній із зазначених сфер пояснюється наявними у сторін сильними та слабкими сторонами, а також довгостроковими цілями розвитку енергетичного сектору.

Стратегічне партнерство між Україною та ЄС в енергетичній сфері ґрунтується на існуванні стійких торговельних зв'язків між країнами у цій галузі. Попри те, що Україна вживає заходів для поступового зменшення рівня імпортозалежності, обсяги поставок енергетичних ресурсів з ЄС залишаються значними (табл. 1.1).

Таблиця 1.1.

Динаміка імпорту енергоресурсів в Україну з ЄС за 2015 – 2019 рр.

Товарна група	Обсяг імпорту, тис. дол.США					Темп зростання				
	2015	2016	2017	2018	2019	2016/ 2015	2017/ 2016	2018/ 2017	2019/ 2018	2019/ 2015
Вугілля кам'яне	31832,49	51735,39	2743792,72	3327,80	33290,05	1,63	53,04	0,00	10,00	1,05
Лігніт та буре вугілля	12,04	0,00	0,00	6,73	0,00	-	-	-	-	-
Торф	1566,57	1815,50	1817,67	2473,16	2672,85	1,16	1,00	1,36	1,08	1,71
Кокс і напівкокс, вугілля ретортне	143985,38	135850,36	168906,52	30841,06	40484,53	0,94	1,24	0,18	1,31	0,28
Смоли	15,72	0,00	2,57	12,79	6322,42	-	-	4,98	494,17	402,27
Масла та інші продукти високо-температурної перегонки кам'яновугільних смол	10743,01	1797,98	803,04	2199,18	3295,65	0,17	0,45	2,74	1,50	0,31
Пек або кокс пековий	3711,02	3447,16	4765,38	6682,56	14876,15	0,93	1,38	1,40	2,23	4,01
Нафта або нафтопродукти сирі	92,30	5414,10	3643,88	2288,11	2787,66	58,66	0,67	0,63	1,22	30,20
Нафта або нафтопродукти крім сирих	1168615,37	769558,06	837044,24	1087647,02	1168687,98	0,66	1,09	1,30	1,07	1,00
Гази нафтові та інші вуглеводні в газоподібному стані	2034773,35	1544990,13	1930515,69	1998586,26	1331177,04	0,76	1,25	1,04	0,67	0,65
Вазелін нафтовий (петролатум), парафін, віск	2573,88	3173,65	2646,46	2796,73	3756,74	1,23	0,83	1,06	1,34	1,46
Кокс нафтовий і інші залишки від переробки нафти або нафтопродуктів	9015,70	14156,45	27526,85	44248,71	49815,64	1,57	1,94	1,61	1,13	5,53
Суміші бітумінозні	613,99	1136,43	1143,45	1482,50	1653,67	1,85	1,01	1,30	1,12	2,69
Усього	3407550,82	2533075,21	5722608,46	3182592,61	2658820,37	0,74	2,26	0,56	0,84	0,78

Джерело: розроблено автором на основі [29]

Так, у 2019 р. обсяг імпорту енергоресурсів з ЄС склав 2656620,37 тис. дол. США, що на 22% менше за обсяг імпорту у 2015 р. Зростання обсягів імпорту відбулося за такими товарними групами як торт (на 71% за 5 років), пек та пековий кокс (у 4,01 рази), нафта та сирі нафтопродукти (у 30,2 рази), газовий вазелін (у 1,46 рази), нафтовий кокс та інші залишки від переробки нафти або нафтопродуктів (у 5,53 рази). Водночас відбулося істотне скорочення імпорту газу: з 2034773,35 тис. дол. США до 1331177,04 тис. дол. США.

Попри зменшення обсягів імпорту газу, він наразі залишається ключовою статтею українського імпорту: на нього припадає 50,07% поставок. Характерним є те, що частка газу у структурі імпорту за останні 5 років скоротилася з 59,71% до 50,07% (з різким падінням у 2017 р. до 33,73% та зростанням у 2018 р. до 62,8%), у той час як питома вага нафти зросла з 34,29% до 43,96% (рис. 1.1).

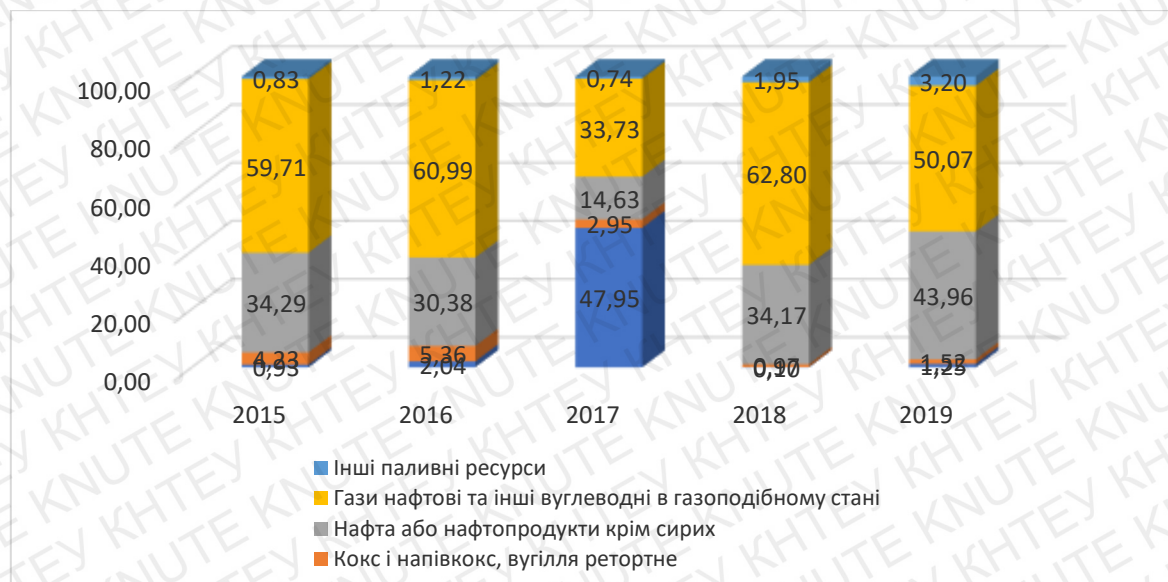

Рис. 1.1. Товарна структура імпорту енергоресурсів в Україну з ЄС у 2015 – 2019 рр., %

Джерело: розроблено автором на основі [29]

Загалом, у 2019 р. на ЄС припадало 45,47% імпорту газу, таким чином поставки цього палива з ЄС мають стратегічне значення для України.

Обсяги експорту енергоресурсів України до ЄС є значно меншими порівняно з обсягами імпорту, хоча тенденція зміни обсягів поставок у даному випадку є протилежною: дохід, отриманий від поставок в ЄС збільшився за 5 років у 1,87 рази та склав 351026,98 тис. грн. При цьому найбільшими темпами зростали поставки масел та інших продуктів високотемпературної перегонки кам'яновугільних смол (у 2,36 рази) та нафти і сирих нафтопродуктів (у 3,53 рази) (табл. 1.2). Можна також відзначити, що структура експорту енергоносіїв з України до ЄС не постійною, таким чином мова йде скоріше про епізодичну, аніж постійну співпрацю між вітчизняними та європейськими підприємствами у цьому напрямку.

Таблиця 1.2.

Динаміка експорту енергоресурсів з України до ЄС за 2015 – 2019 рр.

Товарна група	Обсяг експорту, тис. дол.США					Темп зростання				
	2015	2016	2017	2018	2019	2016/2015	2017/2016	2018/2017	2019/2018	2019/2015
Вугілля кам'яне	45170,89	28473,21	105493,79	3327,80	139,12	0,63	3,71	0,03	0,04	0,00
Лігніт та буре вугілля	36,63	0,00	0,00	3,06	0,00	0,00	-	-	0,00	0,00
Торф	1022,85	932,89	1220,01	944,30	340,05	0,91	1,31	0,77	0,36	0,33
Кокс і напівкокс, вугілля ретортне	9674,37	9900,99	7701,85	1266,06	1345,27	1,02	0,78	0,16	1,06	0,14
Газ кам'яновугільний	0,00	0,06	0,00	0,00	0,00	-	0,00	-	-	-
Смоли	28395,61	18690,45	24003,20	40711,49	17567,16	0,66	1,28	1,70	0,43	0,62
Масла та інші продукти високо-температурної перегонки кам'яновугільних смол	37733,83	62012,44	92181,57	111765,33	88976,66	1,64	1,49	1,21	0,80	2,36
Пек або кокс пековий	0,00	16,01	0,00	1091,36	2,05	-	0,00	-	0,00	-
Нафта або нафтопродукти сирі	2686,10	0,00	28920,10	0,00	51,14	0,00	-	0,00	-	0,02
Нафта або нафтопродукти крім сирих	58982,87	56144,96	134717,63	147975,10	208186,93	0,95	2,40	1,10	1,41	3,53
Гази нафтові та інші вуглеводні в газоподібному стані	0,00	0,00	36,96	17871,95	31702,79	-	-	483,51	1,77	-
Вазелін нафтовий (петролатум), парафін, віск	3810,73	4747,13	9095,73	4358,97	2704,12	1,25	1,92	0,48	0,62	0,71
Кокс нафтовий і інші залишки від переробки нафти або нафтопродуктів	0,00	11,05	0,20	0,96	0,00	-	0,02	4,83	0,00	-
Суміші бітумінозні	8,17	1,33	0,23	0,88	11,71	0,16	0,18	3,81	13,24	1,43
Усього	187522,06	180930,52	403371,27	329317,24	351026,98	0,96	2,23	0,82	1,07	1,87

Джерело: розроблено автором на основі [29]

Основною статтею експорту енергоресурсів до ЄС є нафта та нафтопродукти, на які припадає 59,31% поставок. Значною є також частка масел (рис. 1.2). Загалом, можна констатувати, що експорт енергоресурсів України до ЄС є менш концентрованим порівняно з імпортом, тут також спостерігається переважання однієї товарної групи у структурі поставок.

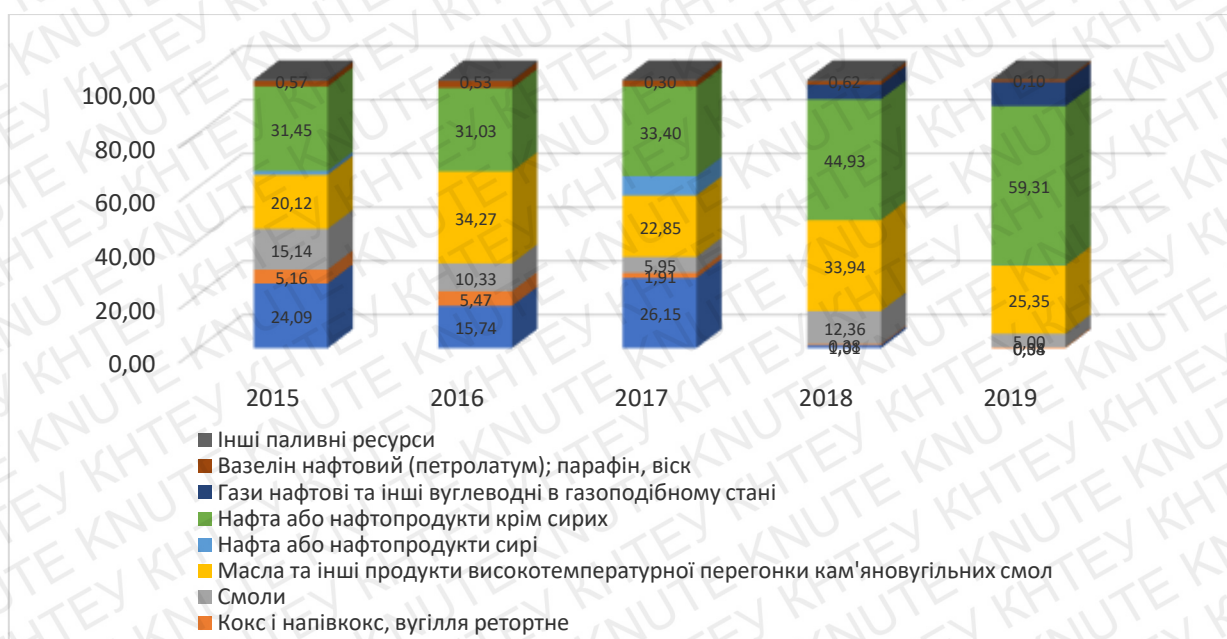

Рис. 1.2. Товарна структура експорту енергоресурсів з України до ЄС за 2015 – 2019 рр., %

Джерело: розроблено автором на основі [29]

Географічна структура як експорту, так і імпорту енергоресурсів України з/до ЄС є достатньо диверсифікованою. Водночас серед країн-постачальників енергоресурсів можна виділити Німеччини та Литву, які на нинішньому етапі забезпечують майже 50% усіх поставок, а також відзначити протягом останніх років скорочення частки Угорщини та Польщі (рис. 1.3).

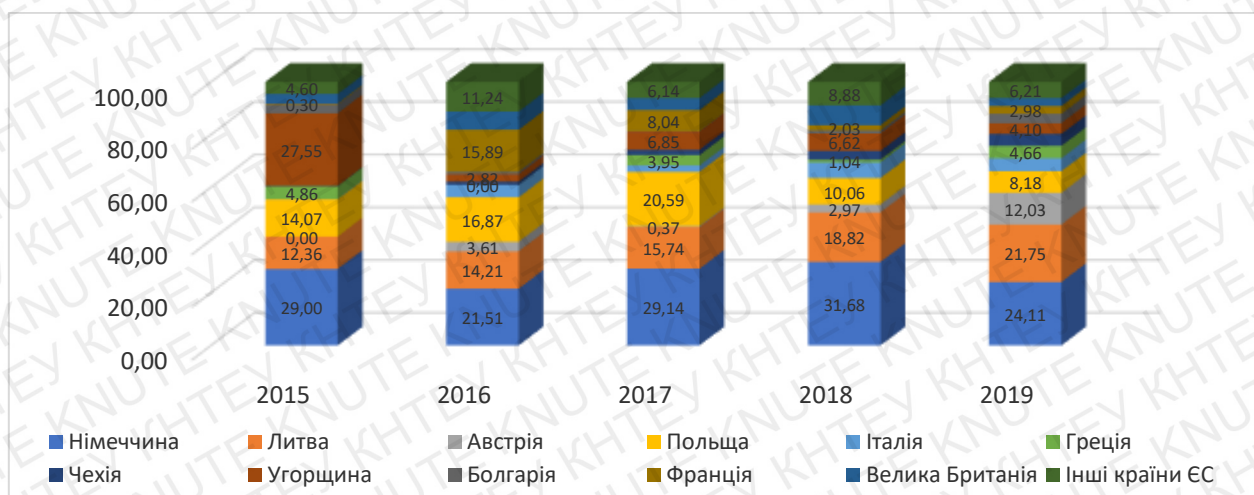

Рис. 1.3. Географічна структура імпорту енергоресурсів в Україну з ЄС у 2015 – 2019 рр., %

Джерело: розроблено автором на основі [29]

Структура експорту є більш розгалуженою, а перелік ключових ринків збуту змінюється з року в рік. Це, як зазначалося раніше, пов'язано з епізодичністю поставок вітчизняних енергоресурсів на європейські ринки (рис. 1.4).

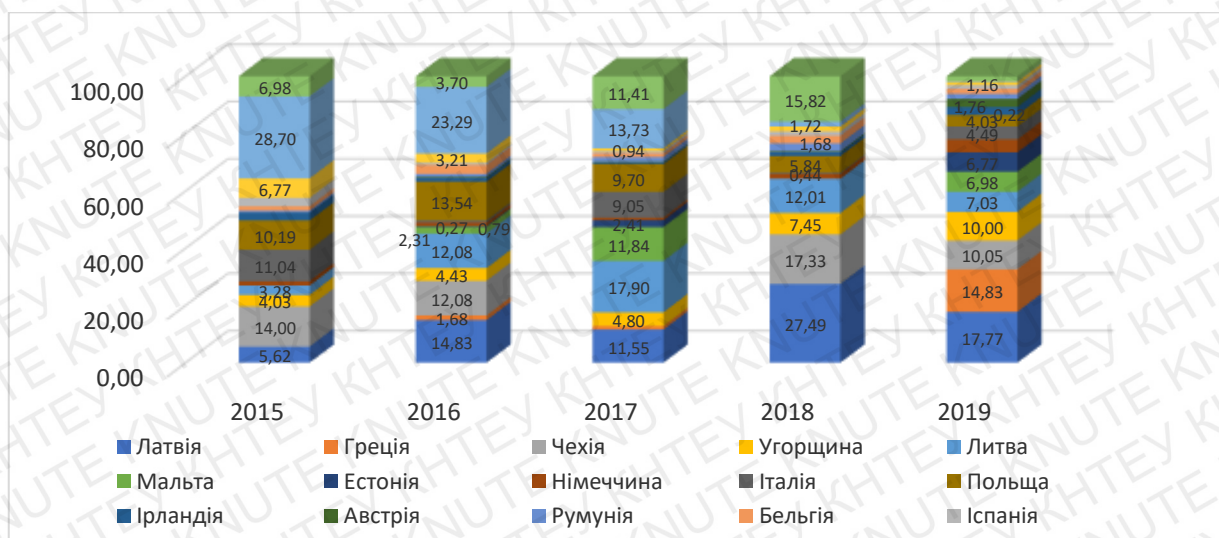

Рис. 1.4. Географічна структура експорту енергоресурсів з України до ЄС у 2015 – 2019 рр., %

Джерело: розроблено автором на основі [29]

Таким чином, можна зробити висновок про існування стійких комерційних зв'язків між Україною та ЄС в енергетичній сфері, що, безперечно, стало підґрунтям для їх стратегічного партнерства. Наразі співпраця між Україною та ЄС в енергетичній сфері охоплюється також положеннями Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [2], якою передбачена активна взаємодія сторін з метою:

- вдосконалення систем обліку та збору інформації у сфері енергетики, розробка прогнозів та сценаріїв розвитку енергетичного ринку України та ЄС, імплементація відповідних енергетичних стратегій та політик;
- створення підґрунтя для вирішення потенційних кризових ситуацій в енергетиці в енергетичній сфері;
- вдосконалення існуючої енергетичної інфраструктури, у тому числі транзитної;
- проведення регуляторних реформ з метою розвитку конкурентоспроможних, прозорих енергетичних ринків, що функціонують на засадах недискримінації;
- продовження співробітництва в рамках Договору про заснування Енергетичного Співтовариства 2005 року;

- забезпечення стабільності та безпеки торгівлі, транзиту, розвідки, видобутку, очищення, виробництва, зберігання, транспортування, передачі, розподілу та маркетингу і збуту енергоресурсів на взаємовигідній і недискримінаційній основі відповідно до міжнародних правил, зокрема Договору до Енергетичної Хартії 1994 року, Угоди СОТ і цієї Угоди;
- покращення інвестиційного клімату в енергетичній сфері;
- залучення Європейського інвестиційного банку, Європейського банку реконструкції і розвитку та інших міжнародних фінансових організацій у процес реалізації проектів у сфері енергетики;
- вдосконалення нормативно-правової бази та регуляторних політик з метою забезпечення енергоефективності та енергозбереження;
- врахування принципів економічної доцільності та охорони навколишнього середовища у процесі розвитку відновлювальної енергетики та використання альтернативних видів палива;
- розвиток та удосконалення технологій у сфері виробництва, транспортування та постачання енергії на основі науково-технічного співробітництва та обміну інформацією;
- співробітництво в рамках європейських та міжнародних органів стандартизації в енергетичній сфері [16].

Одним з наслідків стратегічного партнерства між Україною та ЄС є також адаптація вітчизняної нормативно-правової бази у сфері енергетики до норм законодавства ЄС. Порядок імплементації Україною зобов'язань в рамках членства в Енергетичному Співтоваристві, в т.ч. шляхом внесення необхідних змін до законодавства України, визначено у розпорядженні Кабінету Міністрів України №733-р від 03.08.2011 р. про затвердження Плану заходів про виконання Україною зобов'язань в рамках Договору про Енергетичне Співтовариство [10]. Зокрема, одними з першочергових кроків на цьому напрямі стали заходи з ухвалення Законів України «Про ринок природного газу» [9] та «Про ринок електричної енергії» [8].

Ухвалення закону "Про ринок природного газу" ознаменувало виконання зобов'язання перед Енергетичним Співтовариством, взяті Україною підписанням Договору про заснування Енергетичного Співтовариства та щодо імплементації

положень Директиви 2009/73/ЄС "Щодо спільних правил для внутрішнього ринку природного газу" та Регламенту ЄС 715/2009 "Про умови доступу до мереж транспортування природного газу".

На сьогодні завершено процедуру реформування (анбандлінгу) НАК «Нафтогаз України». Незалежний оператор газотранспортної системи – ТОВ «Оператор ГТС України» відокремлений від НАК «Нафтогаз України» та передано в управління АТ «Магістральні газопроводи України», яке підпорядковано Міністерству фінансів України.

Закон України "Про ринок електричної енергії" ухвалений Верховною Радою України 13.04.2017 у другому читанні та в цілому. На сьогодні триває робота з розробки понад 50 актів вторинного законодавства в сфері електроенергетики [16].

Одним з надзвичайно важливих для України напрямів співпраці з ЄС є ядерна безпека, що пов'язано у першу чергу з необхідністю подальшої роботи над усуненням наслідків аварії на Чорнобильській АЕС та підвищення рівня безпеки атомної енергетики України.

За час існування програм стратегічного партнерства з ЄС в енергетичній сфері Україна приєдналася до Спільної декларації Європейської Комісії та країн-сусідів ЄС щодо здійснення цільової оцінки потенціалу безпеки АЕС на своїй території [19]. За її результатами в Україні розроблено додаткові заходи щодо підвищення безпеки на АЕС, які було включені до «Комплексної (зведеної) програми підвищення безпеки енергоблоків атомних електростанцій», на реалізацію якої ЄБРР виділив Україні 300 млн євро фінансування на реалізацію зазначеної програми.

Також з моменту підписання Меморандуму в Україні реалізувалися проекти, спрямовані на приведення в екологічно безпечний стан майданчика Чорнобильської АЕС, при цьому внесок сторони ЄС склав близько 20% загальної вартості витрат (приблизно 2 млрд. євро). Також на початку грудня 2014 р. ЄБРР схвалив виділення кредиту в обсязі 350 млн євро на фінансування будівництва проекту «Укриття» на Чорнобильській АЕС [38].

Наприкінці 2019 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законів України у сфері використання ядерної енергії» [4], метою якого є врегулювання проблем радіаційного захисту у сферах, де можливий найбільший

негативний вплив іонізуючого випромінювання на здоров'я населення, а також вдосконалення систем захисту працівників та населення, що проживає поряд з місцем видобування та переробки уранових руд.

Загалом, можна констатувати, що на нинішньому етапі співпраця України з ЄС у сфері ядерної безпеки полягає як у реалізації практичних проектів, так і у адаптації законодавства України до вимог ЄС, що дозволяє підвищити рівень безпеки відповідної сфери енергетичного комплексу України.

Однією з важливих цілей стратегічного партнерства України та ЄС в енергетичній сфері є також інтеграція об'єднаної енергетичної системи України до Союзу центральноєвропейської електричної мережі відповідно до вимог ENTSO-E (Європейська мережа операторів систем передачі електроенергії). У Брюсселі 28 червня 2017 року під час проведення Асамблеї ENTSO-E було підписано "Угоду про умови майбутнього об'єднання енергосистем України та Молдови з енергосистемою континентальної Європи", яка набрала чинності 07 липня 2017 року. Україна також провела підготовчу роботу для розвитку проекту об'єднання української та польської енергосистем, реалізації проекту "Енергетичний міст Україна – Європейський Союз" [16].

Важливим напрямом стратегічного партнерства між Україною та ЄС у сфері енергетики є розширення використання країною альтернативних джерел енергії. У цьому контексті значні зрушення відбулися у 2019 р. Зокрема у квітні було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії» [3], що передбачає стимулювання розвитку відновлювальної енергетики шляхом проведення аукціонів з розподілу підтримки («зелених» аукціонів). У кінці минулого року прийняту постанову Кабінету Міністрів України «Про запровадження конкурентних умов виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії», метою якої є регламентація проведення аукціонів з розподілу квоти підтримки та відбору операторів електронних майданчиків для забезпечення їх проведення.

Попри те, що наслідки стратегічної взаємодії України та ЄС є достатньо відчутними, дані ресурсу «Пульс Угоди» [27] свідчать про те, що з кожним роком

частка запланованих заходів для досягнення цілей Угоди про асоціацію істотно зменшується (рис. 1.5).

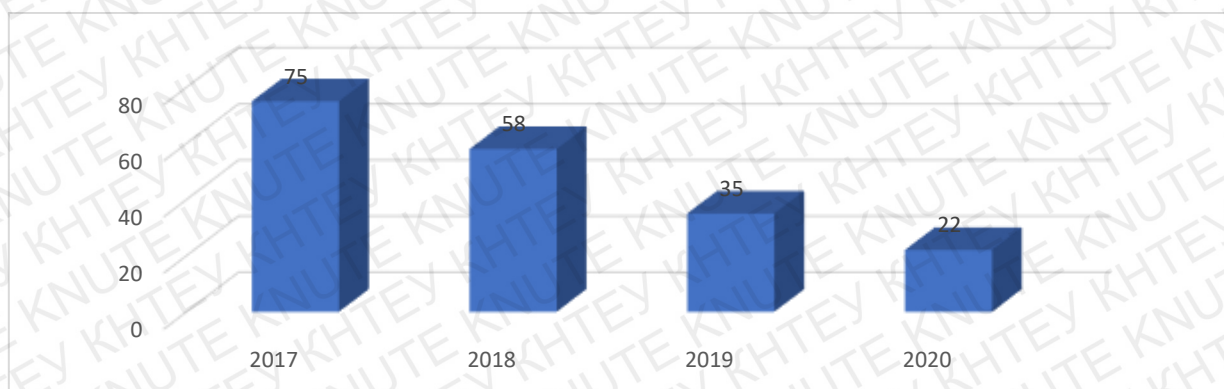

Рис. 1.5. Частка виконаних заходів Плану реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у сфері енергетики у 2017 – першому кварталі 2020 р., %

Джерело: розроблено автором на основі [27]

Так, у 2017 р. заходи у сфері ядерної енергетики та природного газу було виконано Україною на 100%, у той час як заходи у енергетичному секторі – усього на 45%. У 2018 р. стовідсоткове виконання було відмічене у сфері природного газу та ядерної безпеки, у той час як низка заходів, що стосуються ринку електроенергії, вугілля, нафти була невиконана. У 2019 році виконаними були лише одиничні заходи у сфері ядерної енергетики та електроенергії, у той час як завдання у сфері природного газу та нафти були повністю прострочені. Така ситуація пояснюється, на наш погляд, поступовим підвищенням складності поставлених завдань та неготовністю України до їх реалізації.

Загалом, можна зробити висновок, що на нинішньому етапі стратегічне партнерство між Україною та ЄС в енергетичній сфері є достатньо інтенсивним, водночас протягом останніх років відбувається ускладнення завдань, які мають бути реалізовані для досягнення його ключових цілей, внаслідок чого можна говорити про уповільнення темпів реалізації спільних проектів. Водночас позитивним наслідком поточного етапу є формування в Україні регуляторної бази у сфері енергетики, що відповідає європейським стандартам.

Поточна ситуація вносить коректив у динаміку стратегічного партнерства між Україною та ЄС, водночас встановлені сторонами цілі у будь-якому випадку мають бути досягнуті.

Висновки до розділу 1

Однією з форм довгострокової взаємодії суб'єктів міжнародних економічних відносин є стратегічне партнерство, дослідженню сутності якого протягом останніх років приділена значна увага науковців. Узагальнення наявних підходів дозволило визначити стратегічне партнерство як формат взаємодії між суб'єктами міжнародних економічних відносин, що базується на спільності інтересів та має на меті реалізацію зусиль для досягнення цілей, вигідних для обох сторін. При цьому характерними рисами стратегічного партнерства доцільно назвати практичний характер взаємодії, наявність нормативно-правової бази, що врегульовує права та обов'язки сторін, а також цілі та завдання їх співпраці, обопільна зацікавленість сторін. Усім зазначеним критеріям відповідає на нинішньому етапі співпраця України та ЄС, у тому числі і в енергетичній сфері.

Співпраця України та ЄС в енергетичній сфері здійснюється за такими напрямками: ядерна безпека, інтеграція ринків електроенергії та газу, підвищення безпеки енергопостачання і транзиту вуглеводнів, підвищення стандартів техніки безпеки та охорони довкілля у вугільній галузі та енергоефективність. За даними Урядового порталу «Пульс Угоди» у 2017 р. найбільш успішним є виконання заходів у сфері ядерної енергетики та природного газу, у той час як низка заходів, що стосуються ринку електроенергії, вугілля, нафти досі невиконана.

На наш погляд, на нинішньому етапі стратегічне партнерство між Україною та ЄС в енергетичній сфері є достатньо ефективним та змістовним, водночас протягом останніх років відбувається підвищення комплексності завдань, які мають бути реалізовані відповідно до зобов'язань України відповідно до Угоди про асоціацію, внаслідок чого спостерігається гальмування темпів реалізації спільних ініціатив. Водночас досить інтенсивним на нинішньому етапі є імплементації норм законодавства ЄС у енергетичне законодавство України, що сприяє формуванню прозорого та конкурентного вітчизняного ринку.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС У ЕНЕРГЕТИЧНІЙ СФЕРІ

2.1. Оцінка факторів впливу на відносини «Україна – ЄС» в енергетичній сфері та діяльність Асоціації (ІСС Ukraine)»

Енергетична сфера є без перебільшень однією з найбільш важливих для будь-якої держави світу, з огляду на що протягом останніх років як у розвинутих державах, так і у країнах що розвиваються, відбувається поступовий перехід до нових моделей енергетичної політики та переформатування засад функціонування енергетичної сфери. Однією з цілей стратегічного партнерства між Україною та ЄС в енергетичній сфері є поступовий перехід від застарілої моделі функціонування енергетичного сектору, що характеризується домінуванням монополій, застарілим устаткуванням та неефективним функціонуванням мереж розподілу енергоресурсів, до нової моделі, характерними рисами якої є прозоре та конкурентне середовище на ключових енергетичних ринках, диверсифікація видів енергоресурсів, що використовуються для задоволення потреб населення та бізнесу, покращення рівня задоволення споживачів, використання енергозберігаючих технологій та «озеленення» енергосистем. Така ситуація пов'язана для України з великою кількістю викликів (як суто економічного, так і політичного, екологічного, соціального характеру), які необхідно враховувати при розробці практичних заходів, що дозволять досягнути задекларованих цілей стратегічного партнерства з ЄС. З огляду на зазначене, вважаємо за доцільне провести PEST-аналіз середовища, у якому відбувається розвиток стратегічних відносин між Україною та ЄС в енергетичній сфері.

У першу чергу ми розглянули політичні фактори які формують правові межі для реалізації заходів, передбачених програмою стратегічного партнерства, а також визначають його вектори.

Одним з найбільш важливих чинників політичного характеру, що впливає на розвиток стратегічного партнерства між Україною та ЄС, є військова агресія Російської Федерації, що обумовила у тому числі втрату країною частини її

енергосистеми. Зважаючи на розміщення України між Російською Федерацією та Європейським Союзом, розвитку стратегічного партнерства між Україною та ЄС у таких умовах сприяв не лише інтерес України у забезпеченні прийняттого рівня енергетичної безпеки, що могло бути досягнуто лише за умови переорієнтації на нові джерела постачання енергоресурсів, а й бажання Європейського Союзу посилити контроль у регіоні [20].

Ще одним фактором політичного характеру, пов'язаним з попереднім, та все ж самостійним, є націленість країни на зменшення рівня енергетичної залежності від імпорту газу. Стратегічне партнерство з ЄС має на меті диверсифікацію видів палива, що використовуються Україною, таким чином за умови реалізації усіх заходів, передбачених Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, рівень імпортозалежності країни в енергетичній сфері суттєво зменшиться.

Ще одним чинником політичного характеру, що обумовлює для України ефективність стратегічного партнерства з ЄС в енергетичній сфері, є те, що впровадження європейських енергетичних стандартів в законодавство України дозволить зменшити ризики політизації енергетичного сектору України, а входження до спільного енергетичного ринку ЄС, на що врешті і націлена Угода про асоціацію, сприятиме лібералізації галузі, підвищенню її конкурентоспроможності та транспарентності.

Зважаючи на те, що сфера енергетики відіграє виключну роль у забезпеченні державного суверенітету, її системна трансформація, передбачена Угодою, дозволить забезпечити енергетичну незалежність, підвищити рівень використання енергозберігаючих технологій, диверсифікувати постачання первинних енергоресурсів та забезпечити високий рівень енергетичної безпеки.

Політико-економічним фактором розвитку стратегічного партнерства між Україною та ЄС виступає інституційний. Мова у даному випадку іде про існування у країні низки державних та приватних установ, діяльність яких націлена на забезпечення підґрунтя для розвитку стратегічного партнерства між Україною та ЄС.

Окрім органів державної влади значущу роль у виконанні Україною своїх зобов'язань за Угодою про асоціацію відіграє Український національний комітет Міжнародної Торгової Палати (ICC Ukraine), що уповноважений Світовою організацією бізнесу представляти на національній території сучасні тенденції бізнесу та сприяти розвитку міжнародного співробітництва. ICC Ukraine є неприбутковою, некомерційною організацією, що виступає як партнер для всіх учасників глобального бізнесу, влади та світової спільноти.

Стратегічною метою ICC Ukraine є формування позитивного міжнародного іміджу України, а також створення сприятливого бізнес – середовища для сталого розвитку та процвітання.

У контексті сприяння реалізації цілей стратегічного партнерства між Україною та ЄС ICC Ukraine надає комплексну фахову допомогу національним підприємствам через експертні консультації та діалог «влада-бізнес», у результаті чого зміни, що відбуваються у національному регуляторному полі з одного боку узгоджуються з бізнесом, а з іншого, бізнес після відповідних змін може отримати консультативну допомогу від ICC Ukraine стосовно специфіки діяльності в умовах нового регуляторного поля.

Також ICC Ukraine здійснює проведення досліджень стосовно здійснення міжнародних бізнес-операцій у тих чи інших умовах, сприяє пошуку партнерів для українських підприємств для реалізації міжнародних проєктів у сфері енергетики через програму «Партнерство країн», сприяння у формуванні політики та реалізації проєктів розвитку «зеленої економіки» в Україні «GREENERGY Initiative». Механізм впливу діяльності ICC Ukraine на розвиток стратегічного партнерства між Україною та ЄС в енергетичній сфері представлено на рис. 2.1.

Поряд з політичними чинниками значний вплив на стратегічне партнерство між Україною та ЄС в енергетичній сфері має також економічний фактор. Енергетика і в Україні, і в ЄС є високоприбутковою сферою, що обумовлює інтерес сторін до її розвитку та модернізації. Відповідно, реалізація заходів, передбачених програмою стратегічного партнерства, здійснюється у першу чергу для досягнення економічних ефектів.

Рис. 2.1. Механізм впливу діяльності ICC Ukraine на розвиток стратегічного партнерства між Україною та ЄС в енергетичній сфері

Джерело: розроблено автором на основі [42]

Україна має істотну мінерально-сировинну базу, і наразі метою країни є збільшення видобутку вуглеводнів для зменшення їх імпорту (як у контексті підвищення рівня енергетичної незалежності, так і задля оптимізації вартості енергоресурсів) та інтегрування систем переробки та транспорту з європейським ринком. Джерела енергопостачання в Україні різноманітні, втім традиційно на природний газ та вугілля припадає більше половини енергетичного балансу (рис. 2.2).

Така ситуація є економічно не вигідною, у той час як однією з цілей стратегічного партнерства між Україною та ЄС є подальша диверсифікація джерел енергоресурсів. Розширення переліку видів енергії у споживанні може відбуватися лише за умови зміни економічних умов їх залучення, втім зміна їх вартості на зовнішніх ринках та поступове проникнення, і відповідно, зниження цін на технології для використання всередині країни сприятимуть реалізації цієї мети у майбутньому.

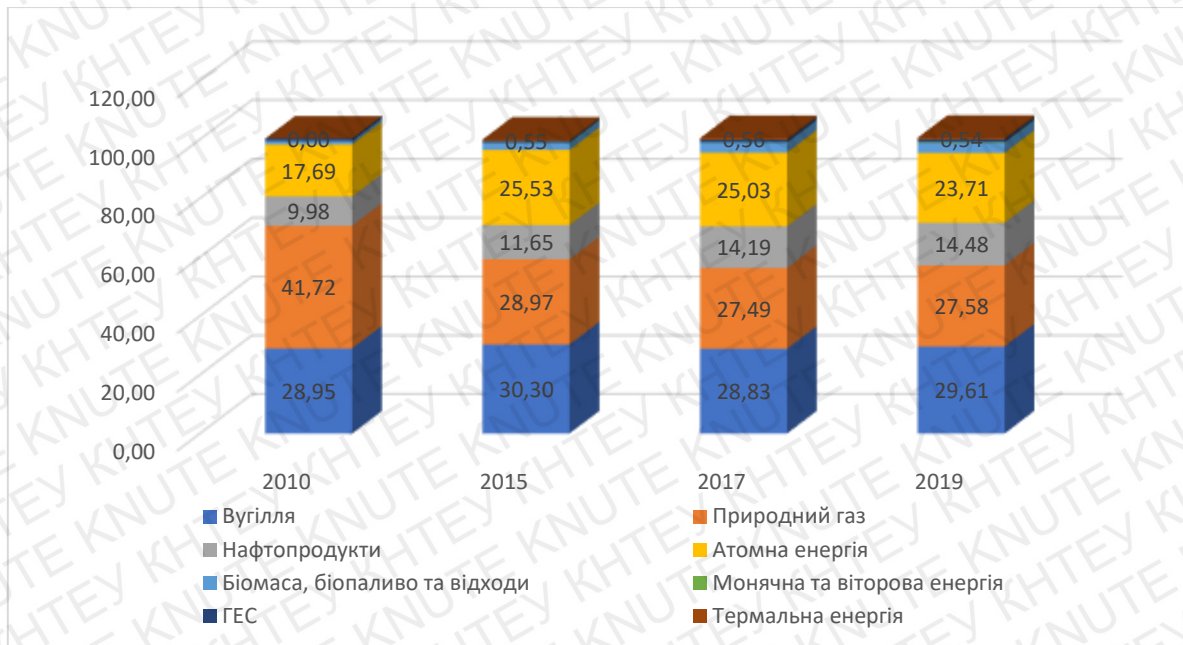

Рис. 2.2. Структура енергетичного балансу України у 2010 – 2019 рр., %

Джерело: розроблено автором на основі [20]

До факторів економічного характеру, що впливають на стратегічне партнерство між Україною та ЄС в енергетичній сфері, належить також конкурентність середовища в енергетичному секторі.

Європейські компанії зацікавлені у здійсненні операцій на ринку України, втім існування бар'єрів для входження на ринок та непрозорість його регулювання спотворюють конкурентну ситуацію та знижують інвестиційну привабливість галузі для іноземців. Водночас пересічні споживачі зацікавлені у виході на ринок європейських компаній, спроможних на вигідних умовах пропонувати високоякісні товари та послуги.

Ще одним економічним чинником розвитку стратегічного партнерства між Україною та ЄС є значущість енергетичної галузі у контексті забезпечення економічної безпеки. Підвищення рівня енергетичної незалежності, розширення джерел енергоресурсів, збільшення обсягів власного їх видобутку є чинниками забезпечення енергетичної та економічної безпеки країни. Протягом останніх років рівень енергетичної безпеки України був низьким, втім в умовах імплементації положень Угоди спостерігається його поступове зростання і є підстави очікувати на збереження такого тренду.

Важливим економічним чинником розвитку стратегічного партнерства між Україною та ЄС в енергетичній сфері є створення передумов для залучення інвестицій в енергетику. Існуючий формат співпраці між сторонами має на меті зниження частки держави власне в інвестиціях у енергетичний комплекс, втім посилення її ролі у формуванні сприятливого інвестиційного клімату. До головних завдань України у сфері підвищення привабливості енергетичного комплексу (і ті самі завдання є стратегічними завданнями партнерства з ЄС, зокрема: забезпечення верховенства права, імплементація у вітчизняне регуляторне поле норм права ЄС, виведення економіки з тіні, встановлення економічно обґрунтованих тарифів на енергоресурси).

Ще одним чинником розвитку стратегічного партнерства між Україною та ЄС в енергетичній сфері є технологічний. Безперечно країни ЄС є більш розвинутими в технологічному плані, і сфера енергетики не є виключенням. Інтеграція з ЄС в енергетичній сфері дозволить Україні підвищити технологічний рівень галузі, що справить позитивний вплив у тому числі на її економічні показники.

Фактором технологічного характеру, що стимулює партнерство між Україною та ЄС, є необхідність впровадження в Україні технологій, що зможуть знизити енергоспоживання і, відповідно, дозволять збільшити енергоефективність вітчизняної економіки.

Зазначений процес є витратним, і реалізуватися може лише за умови залучення інвестиційних ресурсів з країн-ЄС, а також безкоштовного отримання досвіду європейських колег у сфері управління ними. Наразі останнє реалізується через проекти технічної допомоги ЄС, у рамках яких експерти ЄС надають консультаційну підтримку щодо технологічної трансформації енергетичного сектору України.

Ще одним важливим чинником технологічного характеру є також впровадження сучасних інформаційних технологій у процес адміністрування контрактів у сфері енергетики, а також у взаємодію між постачальниками та споживачами енергоресурсів. Подібні системи успішно функціонують на ринках

ЄС, що сприяє підвищенню їх прозорості та відкритості. Зважаючи на те, що однією з проблем України наразі є саме «неринковість» окремих операцій, технологізація комерційних відносин між учасниками ринку сприятиме підвищенню інвестиційної привабливості енергетичного сектору.

Також серед технологічних факторів, що впливають на розвиток стратегічного партнерства між Україною та ЄС, слід визначити загальний розвиток технологій, що працюють з використанням палива, та поступову переорієнтацію їх на використання відновлювальних джерел енергії. Зокрема, одним з вагомих чинників впливу на розвиток відносин між Україною та ЄС є розвиток технологій у сфері транспорту і поступовий перехід з використання джерел внутрішнього згорання до беземісійних електричних двигунів. За умови дотримання вектору, визначеного програмними документами співпраці України та ЄС, можна очікувати на те, що такі технологічні зміни відбудуться і в Україні. У результаті енергетична галузь буде спроможна відповідати вимогам часу і задовольняти як попит внутрішніх споживачів, так і партнерів на зовнішніх ринках.

Останньою групою чинників реалізації стратегічного партнерства між Україною та ЄС в енергетичній сфері є соціальні. Наразі значна роль у розвитку енергетичного комплексу відводиться саме соціальному фактору, оскільки свідоме енергоспоживання перетворюється на тренд, якого дотримуються в усіх країнах світу.

Розглядаючи групу соціальних факторів, у першу чергу необхідно брати до уваги те, що енергетика забезпечує потреби населення України, а не лише бізнесу, і постачання енергоресурсів споживчому сектору здійснюється за цінами, що є нижчими за ринкові. Зазначений фактор гальмує розвиток енергетичного сектору у відповідності до Європейських стандартів, оскільки наразі конкурентним є лише ринок енергоресурсів, орієнтований на задоволення потреб споживачів, у той час як споживчий сегмент через низьку ефективність роботи на ньому лишається під контролем держави. Зважаючи на те, що значна частина населення наразі неспроможна самостійно сплачувати за енергоресурси навіть за існуючими цінами, говорити про перспективи докорінної зміни ситуації не можна. Таким чином, вплив

цього чинника як такого, що гальмує трансформацію енергетики України необхідно враховувати при розробці програм співпраці з ЄС.

Наступним важливим фактором соціального характеру є відмінність у культурі споживання енергоресурсів в Україні та ЄС. Одним з завдань у рамках стратегічного партнерства є поступове формування у населення України вдумливого ставлення до споживання енергоресурсів для поступового його скорочення. У рамках співпраці з ЄС, таким чином, впровадженню та постійному вдосконаленню систем енергетичного менеджменту (відповідно до стандартів ЄС), заохочення споживачів до енергозбереження, розвиток систем енергетичної освіти, адресна монетизація субсидій споживачам, стимулювання використання споживачами енергозберігаючих технологій.

Таким чином, можна констатувати що розвиток стратегічного партнерства між Україною та ЄС в енергетичній сфері відбувається під впливом факторів політичного, економічного, технологічного та соціального характеру (рис. 2.3).

Серед політичних факторів основними можна назвати ускладнення ситуації в Україні внаслідок втрати частини енергетичної системи через агресію Російської Федерації; націленість країни на зменшення рівня енергетичної залежності у контексті забезпечення державного суверенітету; прагнення ЄС до посилення позицій на ринку енергетичних ресурсів регіону та отримання впливу на мережі транспортування енергоресурсів. Серед економічних факторів слід визначити значні потреби України в інвестиційних ресурсах для забезпечення трансформації енергетичного комплексу; залежність ефективності ринків енергоресурсів від рівня їх відкритості та конкурентності; орієнтацію як України, так ЄС на диверсифікацію енергоресурсів та підвищення частки відновлювальних джерел в енергетичному балансі для отримання економічних ефектів в довгостроковій перспективі. Серед технологічних факторів розвитку стратегічного партнерства між Україною та ЄС слід виділити технологічний розрив, що існує між сторонами, як у сфері видобутку та транспортування енергоресурсів, так і у галузі адміністрування договорів між учасниками ринку. З-поміж соціальних факторів найбільш важливими є значущість енергетичної сфери для забезпечення потреб населення, а також різниця у культурі споживання енергоресурсів України та ЄС.

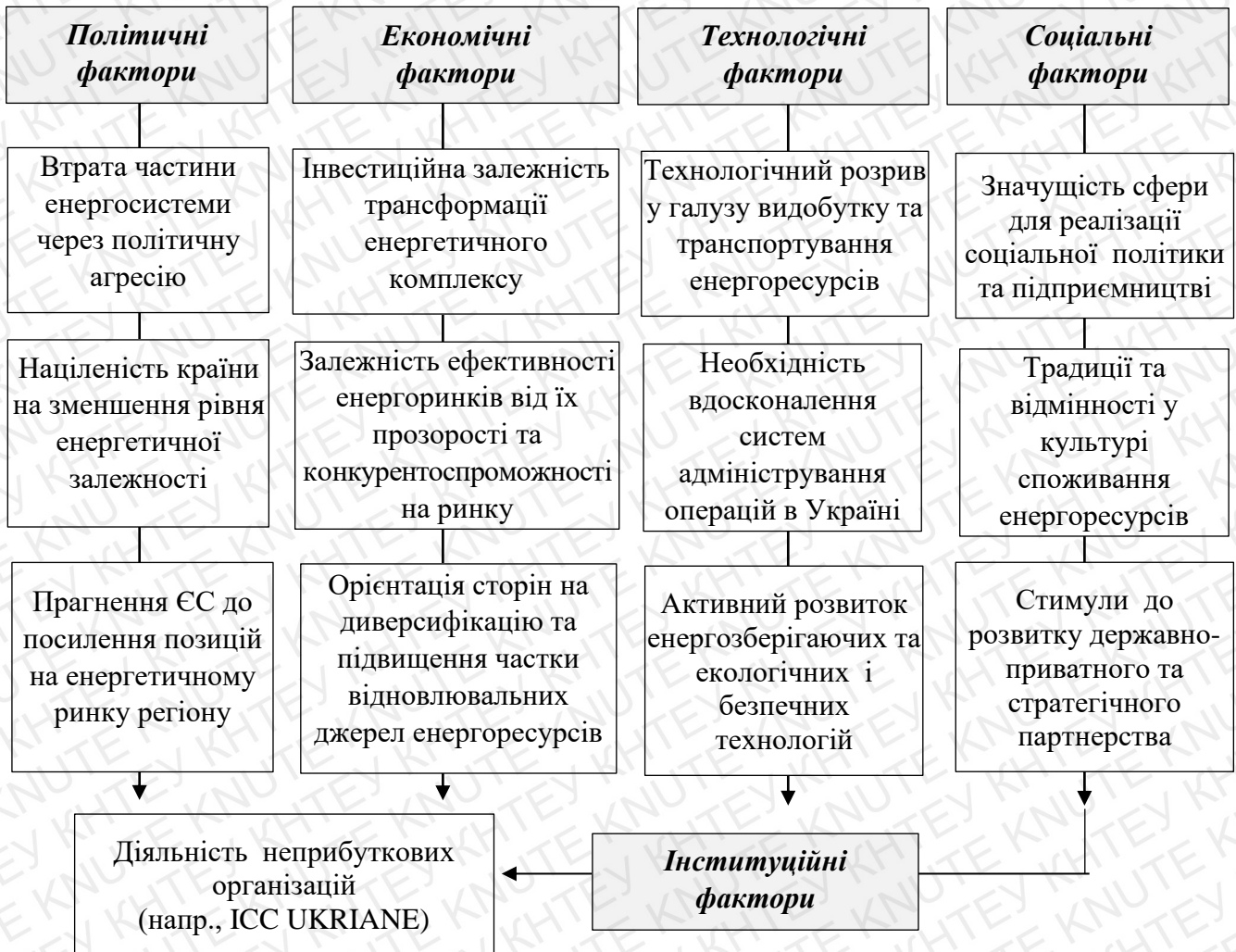

Рис. 2.3. Узагальнення результатів PEST-аналізу середовища розвитку стратегічного партнерства між Україною та ЄС в енергетичній сфері

Джерело: розроблено автором

Загалом, здійснений аналіз дозволяє зробити висновок, що співпраця між Україною та ЄС в енергетичній сфері здійснюється у вкрай складних умовах, оскільки для повної інтеграції ринків необхідним є подолання значної кількості розбіжностей у регуляторних системах, технологіях видобутку, транспортування та обліку, економічних засадах функціонування ринків та підходах до споживання. Водночас сьогодні можна говорити про існування прогресу у кожній із зазначених сфер, що свідчить про результативність стратегічного співробітництва між Україною та ЄС в енергетичній сфері та його перспективність.

2.2. Аналіз ефективності співпраці між Україною та ЄС в енергетичній сфері

Одним з надзвичайно важливих питань на нинішньому етапі є оцінка ефективності співпраці України з Європейським Союзом в енергетичній сфері. Зважаючи на те, що основним елементом прояву такої співпраці є підвищення якості функціонування енергетичного сектору України, приведення його до норм та стандартів Європейського Союзу, використання інструментарію оцінки ефективності зовнішньої торгівлі не можна. Таким чином, доцільним є використання тих інструментів, що використовуються Урядом та органами України для оцінки прогресу виконання Угоди в енергетичній сфері.

Такий підхід дозволяє з одного боку оцінити, на якому етапі імплементації положень Угоди наразі знаходиться Україна, і як реалізація нововведень вплинула на стан енергетичної сфери.

Одним з основних результатів імплементації Угоди про асоціацію в енергетичній сфері є вдосконалення нормативно-правової бази та приведення її у відповідність до європейських норм. Так, Кабінетом міністру України, Міністерство енергетики та вугільної промисловості України, Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг прийнято ряд постанов на виконання Законів України «Про ринок електричної енергії». Загалом, зміна законодавства України для формування близьких до Європейських засад функціонування ринків енергетичних ресурсів є одним з основних результатів України з моменту започаткування стратегічного партнерства з ЄС. Для забезпечення економічної ефективності функціонування галузі важливим є створення умов для ефективної роботи кожного з її учасників, що можливо лише за умови зміни підходів на ринкові. Подібна ситуація робить вітчизняні компанії більш уразливими порівняно з європейськими конкурентами, які звикли функціонувати у подібних умовах, втім стимулює український бізнес впроваджувати нові підходи до роботи, що відкриває перед ними не лише можливості утримання позицій на ринку України, але і поступового входу на ринки країн ЄС.

Важливим результатом імплементації положень Угоди про асоціацію на нинішньому етапі стало вдосконалення технологій, що використовуються у галузі. Зокрема, було започатковано розробку та випробування програмного забезпечення для функціонування ринку електроенергії за принципами «на добу наперед», внутрішньодобового ринку та балансуючого ринку, адміністратора розрахунків [20].

Про технологічний фактор розвитку співробітництва між Україною та ЄС йшла мова під час проведення PEST-аналізу. Було зазначено, що існуючий технологічний відрив стримує поглиблення співпраці між сторонами, що робить розробку та впровадження нових технологій актуальним вектором співпраці.

Розглядаючи зрушення у сфері технологій, відзначимо, що Україною у лиці НЕК «Укренерго» було також укладено договір на розробку програмного комплексу для адміністрування договірних відносин в сфері електроенергетики корпораціями Smart Tech, IP Systems та Siemens, що дозволять підвищити рівень прозорості відносин у сфері електроенергетики.

Однією з проблем на ринку електричної енергії на нинішньому етапі є значні обсяги боргів оптових покупців, для вирішення проблем з якими було прийнято Закон України «Про заходи, спрямовані на погашення заборгованості, що утворилася на оптовому ринку електричної енергії» [7], що передбачає алгоритм дій для зниження боргового тиску на державу. Водночас, з огляду на соціальну значущість енергетичної сфери, було також вдосконалено регуляторні норми у сфері субсидування вразливих верств населення.

Значні зрушення відбулися також у сфері генерація електричної енергії на базі викопного палива. Зокрема, протягом останніх років тривала робота щодо проведення технічного переоснащення енергоблоків теплових електростанцій на спалювання газової марки вугілля для заміщення дефіцитного антрацитового вугілля. У сфері ядерної енергетики проводилися необхідні заходи для продовження строку експлуатації енергоблоків атомних електростанцій.

Для підвищення ефективності та економічності роботи розподільних електричних мереж ліцензіатами систем розподілу, реалізовувалися заходи щодо

енергоефективності мереж, як шляхом реконструкції з переходом на більш високий клас напруги зі зміною конфігурації мережі та її автоматизацією, так і шляхом встановлення регульованих пристроїв компенсації реактивної потужності в електричних мережах.

Ще одним результатом реалізації заходів відповідно до програм співпраці України з ЄС є створення основ для розбудови системи утилізації відходів паливноенергетичного комплексу (відповідно до Директиви ЄС 2006/21/EU (про управління відходами видобувної промисловості). Зокрема, Кабінетом міністрів України було схвалено Національний план управління відходами до 2030 року, що регламентує вирішення важливої у стратегічній перспективі проблеми розвитку енергетичного комплексу.

Наразі однією з цілей співпраці України та ЄС є приєднання об'єднаної енергетичної системи України до континентальної європейської енергетичної системи ENTSO-E, для досягнення чого було прийнято розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2018 № 1097-р «Про затвердження плану заходів щодо синхронізації об'єднаної енергетичної системи України з об'єднанням енергетичних систем держав - членів Європейського Союзу». Попри те, що зазначений крок є лише першим на шляху досягнення цієї амбітної цілі, відзначимо, що він окреслює завдання усіх учасників процесу, формуючи перед ними реальний список задач, що мають бути виконані протягом наступних років з метою підвищення існуючого рівня енергетичної безпеки країни, покращення якості забезпечення вітчизняних споживачів електричною енергією та створення умови для інтеграції до ринку ЄС.

Ще одним результатом реалізації заходів у рамках стратегічного партнерства між Україною та ЄС є поступове збільшення частки відновлювальних джерел енергії у структурі споживання (рис. 2.4).

З огляду на необхідність диверсифікації джерел виробництва електроенергії, ДП «НЕК «Укренерго» розпочало цикл випробувань енергоблоків ТЕС, ТЕЦ та ГЕС щодо регулювання частоти та збудження для дослідження можливості синхронної роботи енергосистем України та Молдови з енергосистемою континентальної Європи ENTSO-E. Проєкт реалізувався за технічної допомоги ЄС та США.

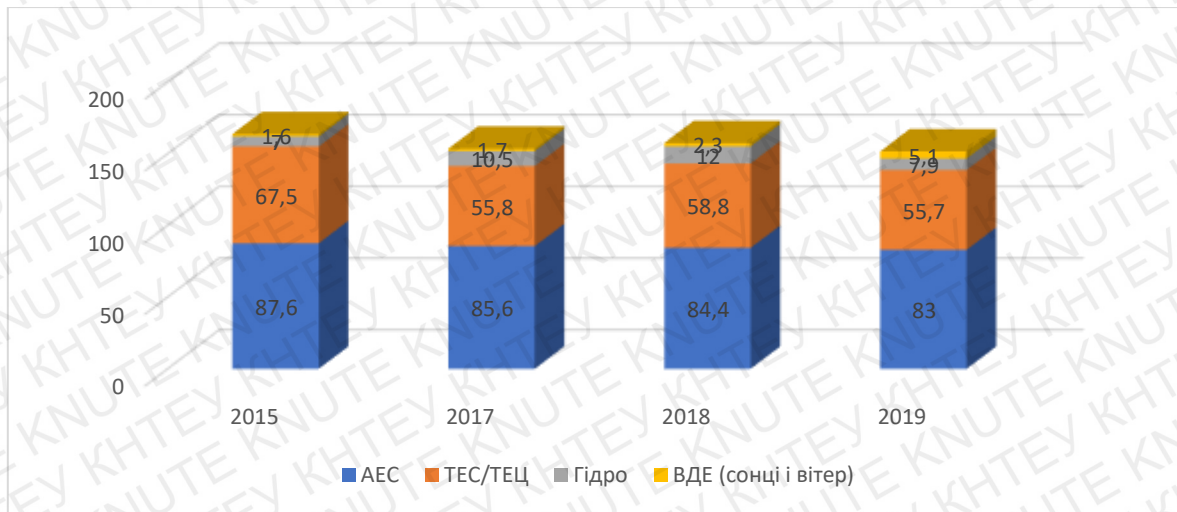

Рис. 2.4. Обсяги виробництва електроенергії у 2015 – 2019 рр., млрд кВт·год

Джерело: розроблено автором на основі [20]

Загалом, оцінюючи ефективність співпраці між Україною та ЄС в енергетичній сфері, не можна не взяти до уваги, що значна частина заходів реалізується за активної підтримки проектів технічної допомоги ЄС.

Проекти Європейського Союзу мають на меті підвищення енергоефективності освітніх закладів, перебудову будівель лікарні, модернізацію виробництва, постачання та споживання теплового району, покращення комфортних умов проживання шляхом вдосконалення місцевої енергетичної політики та впливу на процес прийняття рішень щодо місцевого сталого енергетичного розвитку; зменшення споживання енергії будівлями шкіл та видатків на паливно-енергетичні ресурси, створення комфортних умов для знаходження у приміщеннях персоналу та учнів; збільшення енергоефективності у обраних громадських будівлях за рахунок використання технології відновлюваних джерел енергії; забезпечення системного підходу до управління енергією, розвиток автоматизованої системи енергомоніторингу; створення сприятливих температурних умов перебування в освітніх закладах; упровадження найкращих практик енергозбереження країн ЄС та енергозберігаючих технологій в українську економіку [21].

За даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України сьогодні в Україні працює 10 проектів технічної допомоги ЄС у сфері енергозбереження (загальний обсяг допомоги – 11,47 млн. дол. США)

та 12 проєктів допомоги у сфері енергетики та ядерної безпеки (із загальним обсягом фінансування 35,97 млн. дол. США) (рис. 2.5).

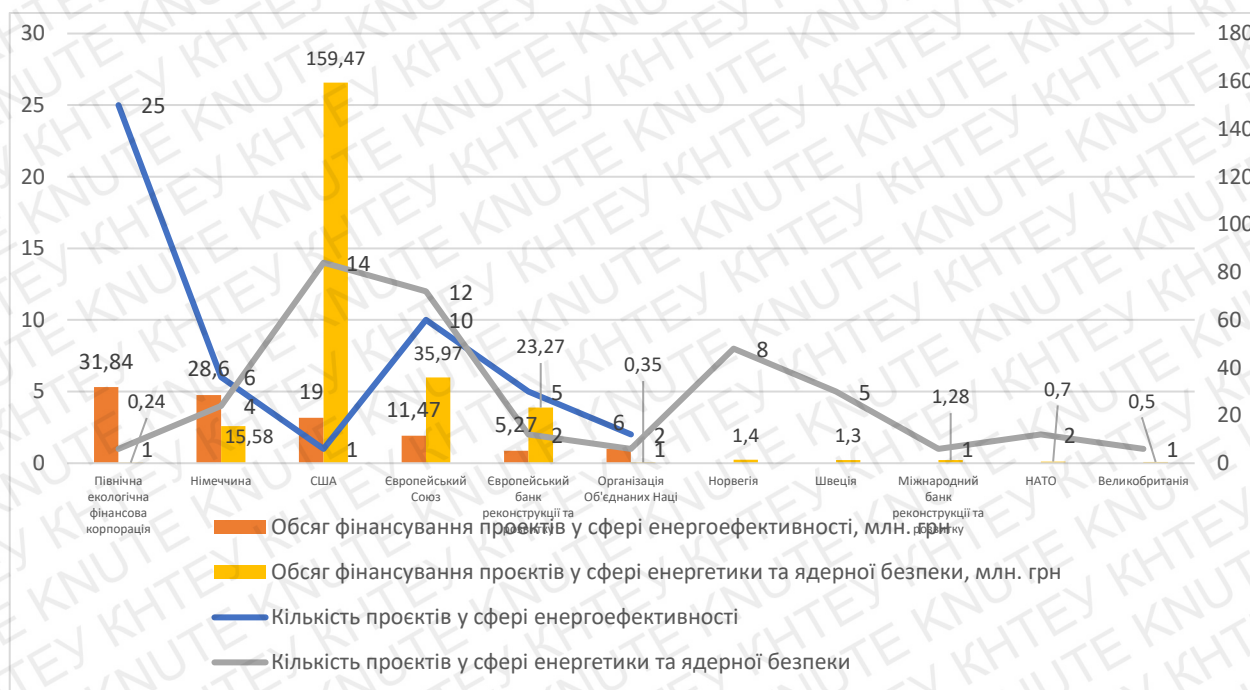

Рис. 2.5. Кількість проєктів та обсяги технічної допомоги Україні в енергетичній сфері за даними за II півріччя 2019 р.

Джерело: розроблено автором на основі [21]

За оцінкою бенефіціарів за переважною частиною проєктів надана допомога повністю відповідала потребам реципієнтів щодо ефективного використання енергоресурсів та підвищення потенціалу органів влади у реалізації положень Угоди про асоціацію.

Для мобілізації додаткових фінансових ресурсів на реалізацію заходів щодо імплементації положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, за підтримки проекту GIZ «Консультавання підприємств щодо енергоефективності» було розроблено проєкт та прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів». Загалом, необхідно відзначити, що робота щодо залучення інвестицій є одним з важливих напрямків розвитку енергетичного сектору України, і залучення до цього процесу європейських експертів, обізнаних з основними факторами, на які звертають увагу інвестори ЄС, є позитивним результатом для України.

Ще одним важливим кроком для зближення енергосистем України та ЄС є вектор на озеленення української енергетичної галузі. У цьому напрямі було розроблено «Концепцію запровадження ринку зелених облігацій в Україні та затвердження плану заходів щодо її реалізації», у якій виписано ключові вектори та задачі на шляху формування ринку зелених облігацій в Україні. Прийняття такої концепції знаменує перехід енергетичного комплексу України до нової стадії розвитку, що характеризується вищим рівнем прогресивності та інноваційності.

Важливим результатом для України є також впровадження практики «енергетичної» освіти у дітей та молоді. З цією метою у школах та закладах дошкільної освіти у програму були введені заняття, присвячені питанням енергетичного ресурсозбереження, охорони навколишнього природного середовища та запобігання кліматичним змінам. Такий підхід, на наш погляд, дозволить зменшити розрив у енергетичній культурі жителів України та країн ЄС, що на наш погляд є одним з основних бар'єрів для ефективного партнерства на нинішньому етапі.

Значні зрушення відбулися за останні роки на ринку природного газу. У контексті реалізації рішення стосовно відокремлення діяльності з транспортування природного газу, в Україні було створено оператора газотранспортної системи – ТОВ «Оператор ГТС України», відокремленого від НАК «Нафтогаз України». ТОВ «Оператор ГТС України» було укладено технічні угоди з операторами газотранспортної системи Польщі, Угорщини, Румунії, Молдови, Словаччини та Росії і з 01.01.2020 розпочато транспортування природного газу для споживачів України та ЄС. Таким чином, відбулася одна із ключових реформ в енергетичній галузі – відтепер Україна повністю синхронізована з Європою у режимі роботи газового ринку [20].

Зрозумілим є те, що реформи у енергетичному секторі країни не відбудуться швидко, і перші реальні наслідки можна очікувати не раніше ніж за 10 років. Однією з проблем на нинішньому етапі є відсутність індикаторів, за якими можна було б оцінювати проміжний прогрес у виконанні домовленостей між Україною та ЄС – усі здійснені оцінки носять експертний характер. Також необхідно відмітити, що в умовах загострення економічних проблем, пов'язаних з пандемією КОВІД, впровадження будь-яких змін є більш складним, з огляду на необхідність перерозподілу фінансових ресурсів як в Україні, так і у ключових державах-

партнерах. Водночас поступові зміни, зокрема пов'язані зі змінами законодавства, вдосконаленням програмного забезпечення, вирішенням супутніх проблем (озелененням та утилізацією відходів енергетичного комплексу) активно впроваджуються.

Загалом, можна констатувати, що за останні роки в Україні відбулося істотне зниження рівня енергетичної залежності, що можна вважати кількісним індикатором ефективності стратегічного партнерства між Україною та ЄС в енергетичній сфері (рис. 2.6).

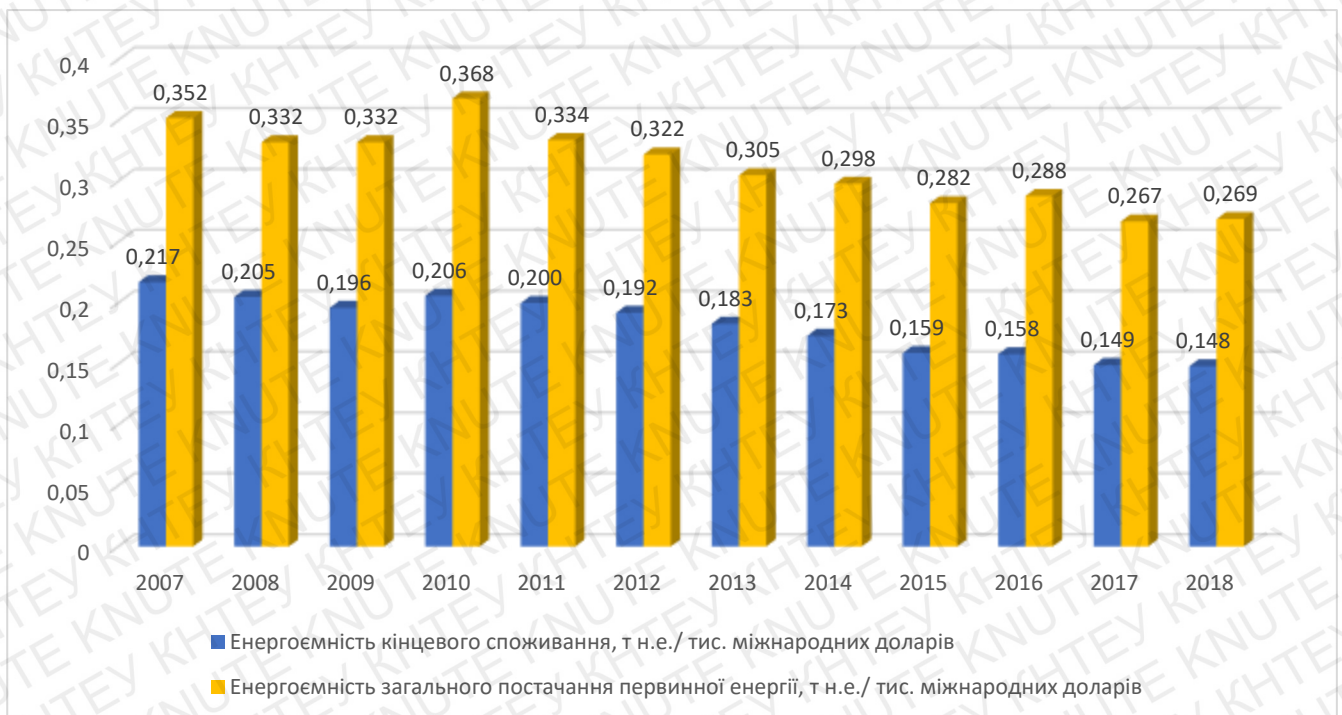

Рис. 2.6. Динаміка показників енергоефективності економіки України у 2017-2018 рр.

Джерело: розроблено автором на основі [29]

До безперечних здобутків останніх років, що вказують на ефективність співпраці України з ЄС, належать також здійснені випробування щодо інтеграції до системи ENTSO-E та зміна структури джерел електроенергії зі збільшенням частки відновлювальних, синхронізація режиму роботи газового ринку з Європою, зниження рівня енергоемності та проактивний підхід до формування культури споживання енергоресурсів. Усе зазначене свідчить про існування перспектив посилення взаємодії України та ЄС в енергетичній сфері для досягнення інтересів кожної зі сторін.

Висновки до розділу 2

Загалом, здійснений аналіз дозволяє зробити висновок, що співпраця між Україною та ЄС в енергетичній сфері здійснюється у вкрай складних умовах, оскільки для повної інтеграції ринків необхідним є подолання значної кількості розбіжностей у регуляторних системах, технологіях видобутку, транспортування та обліку, економічних засадах функціонування ринків та підходах до споживання.

Серед політичних факторів основними можна назвати ускладнення ситуації в Україні внаслідок втрати частини енергетичної системи через агресію Російської Федерації; націленість країни на зменшення рівня енергетичної залежності у контексті забезпечення державного суверенітету; прагнення ЄС до посилення позицій на ринку енергетичних ресурсів регіону та отримання впливу на мережі транспортування енергоресурсів. Серед економічних факторів слід визначити значні потреби України в інвестиційних ресурсах для забезпечення трансформації енергетичного комплексу; залежність ефективності ринків енергоресурсів від рівня їх відкритості та конкурентності; орієнтацію як України, так ЄС на диверсифікацію енергоресурсів та підвищення частки відновлювальних джерел в енергетичному балансі для отримання економічних ефектів в довгостроковій перспективі. Серед технологічних факторів розвитку стратегічного партнерства між Україною та ЄС слід виділити технологічний розрив, що існує між сторонами, як у сфері видобутку та транспортування енергоресурсів, так і у галузі адміністрування договорів між учасниками ринку. З-поміж соціальних факторів найбільш важливими є значущість енергетичної сфери для забезпечення потреб населення, а також різниця у культурі споживання енергоресурсів України та ЄС.

До здобутків, що вказують на ефективність співпраці України з ЄС, належать здійснені випробування щодо інтеграції до системи ENTSO-E та зміна структури джерел електроенергії зі збільшенням частки відновлювальних, синхронізація режиму роботи газового ринку з Європою, зниження рівня енергоємності та проактивний підхід до формування культури споживання енергоресурсів.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС В ЕНЕРГЕТИЧНІЙ СФЕРІ

3.1. Пріоритетні напрями посилення стратегічного партнерства між Україною та ЄС в енергетичній сфері

Аналіз, проведений у попередніх розділах, свідчить, що попри існування значних зрушень у сфері трансформації енергетичного комплексу України у світлі забезпечення виконання зобов'язань, взятих країною у рамках стратегічного партнерства з ЄС, подальший розвиток співпраці вимагає від України реалізації значної кількості заходів.

На наш погляд, виконання завдань у контексті імплементації Угоди про асоціацію має здійснюватися у відповідності до дорожньої карти, яка міститиме конкретні індикатори оцінки поточного статусу виконання (за можливості з кількісними індикаторами). Система «Пульс Угоди», про яку йшлося у першому розділі, дозволяє виявити, виконано чи ні конкретні заходи, проте не дає належного уявлення, на якій стадії нині знаходиться виконання тих завдань, статус яких відображається як «невиконано». Це спотворює загальне сприйняття ситуації та робить інформацію, отриману з цього джерела, неспівставною тій, що наводиться у звітах Міністерства енергетики та вугільної промисловості України.

На нашу думку, перегляд документів, що містять перелік заходів у сфері стратегічного співробітництва між Україною та ЄС, сприятиме підвищенню прозорості процесу виконання Угоди, що є важливим для перетворення енергетичного комплексу у транспарентну екосистему.

Важливим завданням розвитку енергетичного комплексу України є покращення управління підприємствами, що працюють у цій галузі. Для великих компаній наразі державою висувуються вимоги щодо впровадження принципів корпоративного управління, втім їх доцільно істотно посилити для забезпечення того, що ключовими об'єктами галузі будуть управляти ті фахівці, які мають відповідний досвід та бекграунд.

Окрім цього, з огляду на стратегічну значущість галузі, вимоги щодо кваліфікації керівників доцільно висувати також керівників порівняно невеликих підприємств, оскільки необґрунтовані рішення навіть на такому рівні можуть призвести до вкрай негативних наслідків до держави в цілому.

До можливих заходів, які можуть бути реалізовані у сфері екологізації енергетичного комплексу належить запровадження практики проведення екологічного менеджменту та аудиту (EMAS) [43]. Попри те, що зазначений захід прямо не передбачений домовленостями між Україною та ЄС, на наш погляд стимулювання компаній до реалізації відповідних заходів з одного боку дозволить досягти практичних результатів щодо зниження рівня викидів в атмосферу, а з іншого – забезпечить підвищення рівня конкурентоспроможності українських компаній на ринках, для фактор екологічності відіграє важливу роль для партнерів.

EMAS являє собою інструмент управління, розроблений європейською комісією для оцінки, звітування та вдосконалення діяльності у сфері захисту навколишнього середовища.

Використання EMAS дозволяє підприємствам обирати правильні інструменти покращення показників їх діяльності у сфері екологізації. Учасники системи добровільно беруть зобов'язання щодо оцінки поточного стану та поступового зниження негативного впливу їх діяльності на оточуюче середовище.

Уряд країни може на нормативному рівні зафіксувати необхідність долучення операторів енергетичного ринку до згаданої системи (із застосуванням перехідних періодів), що, на наш погляд, сприятиме поступовому підвищенню якості екологоорієнтованого управління у галузі в цілому.

Зважаючи на націленість України на імплементацію положень Третього енергетичного пакета ЄС, важливе значення матиме чітке розмежування функцій органів влади з регулювання кожного з енергетичних ринків. Це дозволить підвищити якість управління конкретними ринками, оскільки рішення, що прийматимуться, будуть враховувати специфіку конкурентного сектору та базуватися на досвіді управлінців саме у визначеній сфері.

Окрім вдосконалення організаційних умов стратегічного партнерства між Україною та ЄС в енергетичній сфері, на основі результатів аналізу поточного стану взаємодії між сторонами нами було визначено ряд перспективних напрямків, впровадження нововведень у яких дозволить підвищити ефективність функціонування енергетичного комплексу України.

У першу чергу необхідно звернути увагу на те, що протягом наступних років існуватиме потреба у технологічному оновленні генеруючих потужностей електроенергії (зокрема АЕС та ТЕС), обсяг виробництва електроенергії якими хоч і зменшується, але все ж лишається значним. З огляду на це, необхідним є нарощування протягом найближчих 5-ти років обсягів енергії, отриманої з відновлювальних джерел, з метою зменшення дефіциту електроенергії за умови виходу з ладу наявних генеруючих потужностей до їх оновлення.

Ще одним важливим завданням у рамках виконання зобов'язань України відповідно до Угоди про асоціацію є відокремлення функцій оператора систем розподілу від функцій постачання, як було здійснено у сфері газопостачання. Зазначене дозволить підвищити ефективність обох процесів, що справить позитивний вплив на фінансовий стан галузі.

Зважаючи на проблеми у сфері технологічного оснащення енергетичного комплексу, важливим напрямом для України є встановлення вимог до роботи устаткування відповідно до вимог Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Енергетика належить до сфер, де сконцентровані значні екологічні ризики, реалізація яких може негативно вплинути не лише на Україну, але і на екологічний стан регіону чи планети в цілому. Таким чином, передумовою безпечного функціонування галузі є її технологічне оновлення на засадах енергозбереження та надійності. Реалізація масштабного технологічного оновлення має здійснювати за рахунок іноземних інвестицій, які Україна зможе отримати за збереження позитивних тенденцій до підвищення рівня прозорості галузі.

Поряд з технологічним оновленням енергетичного комплексу важливим завданням України є також підвищення рівня його екологічної безпеки. Дані Міністерства енергетики та вугільної промисловості свідчать, що рівень викидів

забруднюючих речовин перевищує нормативи ЄС у середньому в 7-80 разів (залежно від їх типу) [20]. З одного боку, зменшенню рівня викидів сприяє зниження енергоємності ВВП, яке спостерігається останнім часом, а також зниження частки ТЕЦ у структурі енергопостачання. Втім у довгостроковій перспективі необхідним є стимулювання інвестицій у реалізацію проектів в енергетичній сфері, націлених на будівництво газоочисного обладнання та збільшення обсягів утилізації відходів.

Як зазначалося у попередньому розділі, однією з ключових цілей співробітництва між Україною та ЄС є приєднання України до ENTSO-E, таким чином, на досягнення цієї мети мають бути спрямовані дії як Уряду країни, так і безпосередніх учасників ринку.

Найближчим часом мають бути проведені додаткові статичні розрахунки в умовах синхронно приєднання енергосистем континентальної Європи та України/Молдови та здійснення необхідних динамічних досліджень системи.

Після цього протягом року має здійснюватися ізольована тестова робота енергосистеми в ізольованому режимі, що дозволить у I кварталі 2023 року забезпечити роботу енергетичного комплексу України у синхронному режимі з ENTSO-E.

Під час оцінки ефективності співпраці України та ЄС в енергетичній сфері, здійсненої у другому розділі роботи, особливу увагу було приділено питанням існуючої культури споживання енергоресурсів. Зазначалося, що сьогодні розрив між ЄС та Україною у цій сфері є надзвичайно значним, і, відповідно, його подолання є одним з надзвичайно важливих завдань для країни. Заходи, які реалізуються проектами технічної допомоги, носять несистемний характер, таким чином формування енергетично свідомої нації має відбуватися під егідою держави.

До основних заходів, які мають бути реалізовані у цій сфері, є впровадження у школах (для старших класів) програм, присвячених енергозбереженню, впливу цього процесу на екологію та на економіку. Важливо, щоб учні були готовими сприймати відповідну інформацію, усвідомлювали не лише необхідність ощадливого використання енергетичних ресурсів, але і особисту користь від цього.

У такій ситуації відповідна інформація може бути через дітей донесена також до їх батьків, вихованих у іншій культурі енергоспоживання.

Важливим напрямом державної політики має стати заохочення громадян до використання енергозберігаючих приладів з метою економії електроенергії. На перших періодах за умови придбання таких приладів споживачі можуть отримувати незначні знижки на енергоресурси, що стимулюватиме їх дотримуватися такого підходу і надалі.

З огляду на динамічні темпи будівництва в Україні, держава має стимулювати реалізацію проектів з високим рівнем енергоефеквності – відповідні нормативи мають бути впроваджені на державному рівні.

Зважаючи на те, що наразі тарифи за енергоресурси для населення є дискусійною темою, і їх подальше зростання є неминучим, важливим завданням України є проведення роботи з населенням у частині роз'яснення практики їх формування. У цьому контексті необхідним є забезпечення відкриття для споживачів структури тарифів на природний газ, електроенергію, теплову енергію та їх транспортування. За умови реалізації цього заходу споживачі електроенергії матимуть можливість переконатися у справедливості тарифікації, що унеможливить у тому числі будь-які політичні спекуляції на цю тему.

Доцільним є також перегляд енергетичного балансу окремих регіонів у контексті збільшення частки локальних видів палива для зниження їх витрат при транспортуванні.

Важливим завданням у контексті забезпечення енергоефективності є посилення контролю у сфері використання бізнесом та населенням енергоресурсів. Мова йде про необхідність 100% використання лічильників (з поступовим оновленням тим систем, де зараз подібне є неможливим) з метою забезпечення адресних санкцій щодо тих користувачів, які не здійснюють оплату за отримані послуги.

Значущим напрямом забезпечення високої ефективності співпраці України та ЄС в енергетичному секторі є, на наш погляд, перегляд контрактних відносин з

основними постачальниками газу у контексті недопущення надмірної концентрації поставок з одного джерела.

Стратегічне співробітництво України з ЄС націлене у тому числі на зниження ризиків надмірної енергетичної залежності для обох сторін. Таким чином, для досягнення відповідної цілі Україні необхідно буде переглянути у тому числі існуючі домовленості з ЄС для унеможливлення ситуації, за якої внутрішні проблеми постачальника або ускладнення двосторонніх відносин з ним призведуть до колапсу енергетичної системи.

Важливим завданням нинішнього етапу співпраці України та ЄС в енергетичній сфері є формування ринкових умов функціонування енергетичної галузі, що характеризуватимуться конкурентним середовищем та високим рівнем енергоефективності. За умови досягнення такого рівня розвитку енергетичного комплексу України подальшим завданням співпраці з ЄС буде пошук шляхів інноваційного розвитку сектору, оптимізації та побудови додаткових потужностей генерації енергоресурсів та оптимізації структури споживання.

Таким чином, до напрямів підвищення ефективності стратегічного партнерства між Україною та ЄС можна віднести управлінські, пов'язані з вдосконаленням систем планування процесу співпраці, розподілом функцій регулювання окремих сегментів енергетичного комплексу між органами влади, посиленням вимог до корпоративного управління великими енергетичними компаніями, закріплення на нормативному рівні вимог щодо впровадження систем екологічного аудиту та менеджменту, а також практичні, що сприятимуть усуненню існуючих бар'єрів на шляху зближення енергосистем України та ЄС. До останніх, зокрема, належать: технологічне оновлення генеруючих потужностей за рахунок залучення іноземних інвестицій; стимулювання переходу до споживання відновлювальних джерел енергії; розподіл функцій між операторами розподілу і постачання енергоресурсів та підвищення прозорості процесу формування тарифів; стимулювання суб'єктів енергоринку до зниження рівня викидів через провадження робіт з утилізації відходів та використання газоочищуючого

обладнання;; формування нової генерації споживачів енергетичних послуг, націлених на ощадливе споживання енергоресурсів (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Напрями підвищення ефективності стратегічного партнерства України та ЄС в енергетичній сфері

Джерело: розроблено автором

На наш погляд впровадження запропонованих заходів сприятиме скороченню відриву, що існує на нинішньому етапі між Україною а Європейським Союзом в енергетичній сфері, що є передумовою більш ефективного співробітництва та пришвидшення темпів інтеграції енергетичних систем сторін.

Попри те, що на нинішньому етапі України має докладати більше зусиль для реалізації заходів, передбачених документами про стратегічне партнерство, необхідно відзначити, що усі заходи, які реалізуються у цьому напрямку,

направлені в першу чергу на вирішення існуючих проблем держави, і таким чином сприяють розвитку її енергетичного сектору.

Взяті на себе зобов'язання передбачають приведення енергетичного комплексу України до такого рівня, де кожен учасник функціонує ефективно не за рахунок тіньових схем чи дотацій держави, а з огляду на прийняті ним бізнес-рішення та спроможність конкурувати з вітчизняними та зарубіжними компаніями.

Реалізація запропонованих нами заходів сприятиме вирішенню ключових проблем енергетичного комплексу України, що дозволить підвищити якість взаємодії України та ЄС на шляху формування спільного енергетичного простору.

3.2. Прогнозна оцінка наслідків запровадження запропонованих заходів у двосторонніх відносинах між Україною та ЄС в енергетичній сфері

На нашу думку, реалізація запропонованих нами заходів сприятиме істотному розвитку енергетичного сектору України, що, у свою чергу, стане передумовою активізації плідної, рівноправної та ефективної співпраці між Україною та ЄС. Зазначене позитивно позначиться на рівні економічного розвитку України, оскільки витрати на енергоресурси є значною складовою видатків як держави, так і окремих бізнес-структур, показниках конкурентності та прозорості ринку, рівні технологічності енергетичної сфери.

У випадку успішної реалізації в Україні запропонованих заходів, має відбутися філософія розвитку енергетичного комплексу України. Можна однозначно стверджувати, що за умови прийняття споживачами нової «європейської» парадигми споживання стане можливим переоснащення галузі та підвищення інноваційності її енергетичної інфраструктури, сприятиме підвищенню інтересу до неї як до об'єкта інвестування.

Реалізація наданих нами пропозицій сприятиме збільшенню інвестиційних потоків в енергетику України, що в кінцевому результаті справить позитивний вплив на показники конкурентного середовища та якість надання послуг споживачам.

Реалізація пропозицій, що стосуються вимог до корпоративного управління підприємств енергетичної сфери, сприятиме підвищенню рівня кваліфікації

кадрів, оскільки симулювання професійного зростання та підвищення знань і навиків стане невід'ємною частиною «життя» енергетиків, що працюватимуть на керівних посадах. Окрім цього, в умовах посилення співпраці з ЄС фахівці з України отримають можливості відвідування різноманітних семінарів та тренінгів, що з метою обміну досвідом проводитиме європейська сторона, що сприятиме впровадженню найкращих практик в сферу енергетики України.

Реалізація наданих пропозицій сприятиме також удосконаленню інфраструктури вітчизняного енергетичного комплексу економіки, що відбуватиметься за рахунок того, що іноземні компанії, які працюватимуть в Україні, у своїй діяльності використовуватимуть сучасні технології та устаткування, що у кінцевому результаті дозволить підвищити рівень інноваційності інфраструктурних об'єктів. А у випадку, коли залучення іноземних інвестицій здійснюватиметься з нуля, а не шляхом придбання існуючих об'єктів, Україна отримає також нові виробничі фонди, побудовані з урахуванням європейських вимог до якості та надійності.

Запропоновані нами заходи мають на меті також вдосконалення структури енергоспоживання в країні. З огляду на це, наслідком реалізації наданих рекомендацій має стати підвищення рівня економічної безпеки України внаслідок зниження рівня залежності від одного джерела енергоресурсів. Відповідно, перехід від традиційної (менш диверсифікованої) структури енергоджерел до споживання більшої частки енергії з відновлювальних джерел призведе до зниження ризиків для країни (рис. 3.2). Як видно з представленого рисунку, за умови реалізації заходів, націлених на диверсифікацію джерел генерування енергії, можна очікувати, що протягом найближчих років відбудеться зниження частки вугілля в енергетичному балансі, зростатиме частка природного газу (за умови його отримання з диверсифікованих джерел), також на нинішньому рівні утримуватиметься виробництво атомної енергії (на етапі відмови від вугілля можна очікувати на певне зростання обсягів її споживання).

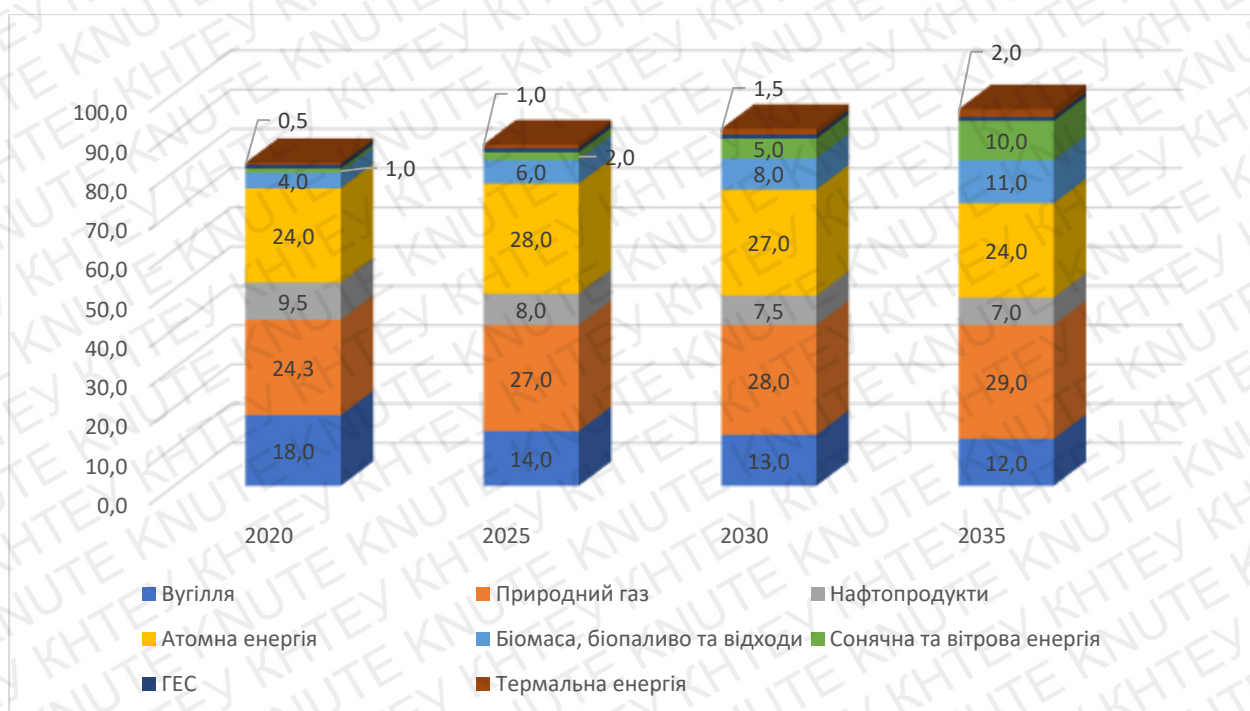

Рис. 3.2. Прогноз виробництва енергії з різних джерел до 2035 року, млн т н.е.

Джерело: розроблено автором на основі [20]

Також до 2035 року буде істотно змінено структуру генерування електроенергії (рис. 3.3). Основним завданням, як зазначалося, є збільшення частки відновлювальних джерел, і, з огляду на значну увагу до озеленення економіки з боку владних структур, глобальні тренди екологізації бізнесу та високу інвестиційну привабливість цієї сфери, можна очікувати, що окреслених цілей буде досягнуто.

Також необхідно відзначити, що сприяння залученню приватних споживачів до використання відновлювальних джерел енергії також справить позитивний вплив на можливості України досягти окреслених цілей, таким чином Україна зможе вирішити у тому числі проблему високого рівня зносу енергетичної інфраструктури, оскільки будівництво нових генеруючих потужностей на базі відновлювальних джерел енергії призведе до зниження частки тих об'єктів, що не відповідають сучасним вимогам.

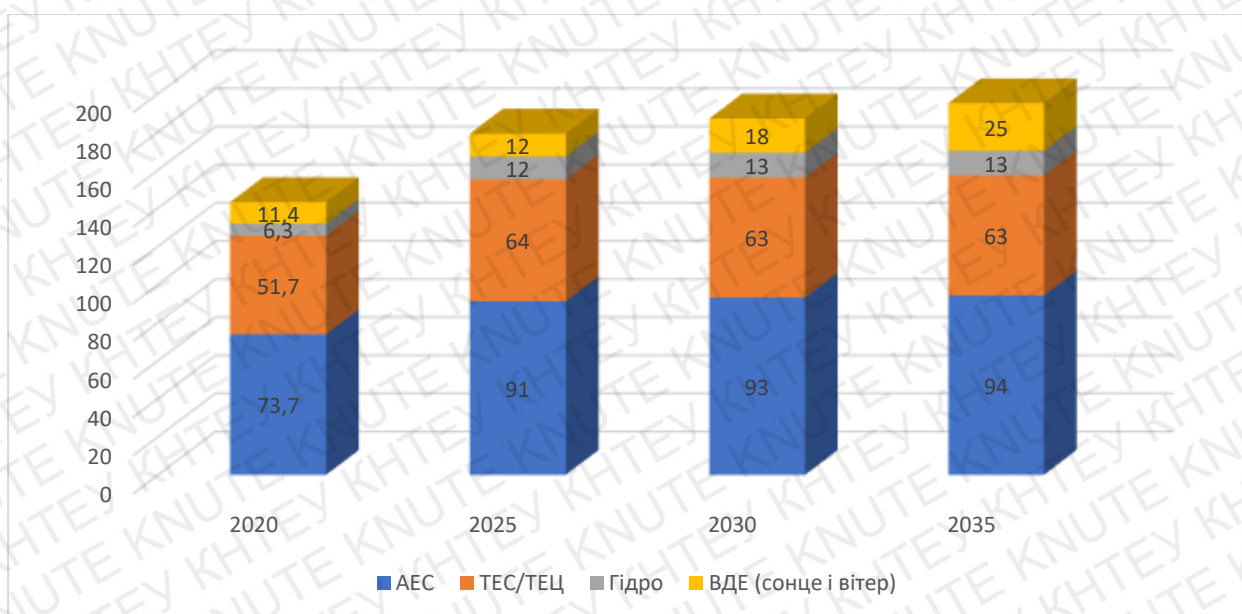

Рис. 3.3. Прогноз виробництва електроенергії до 2035 року у розрізі джерел генерування, млрд кВт·год

Джерело: розроблено автором на основі [20]

Посилення україно-європейської взаємодії в енергетичній сфері сприятиме глибшому взаємопроникненню їх ринків, що у перспективах має позитивно позначитися на можливостях виходу українських енергокомпаній на ринки країн ЄС. Таким чином, можна стверджувати, що реалізація запропонованих нами заходів справить на розвиток стратегічного партнерства між Україною та ЄС позитивний вплив, а ефекти посилення євро-української взаємодії простежуватимуться не лише у сфері енергетики, але і у пов'язаних з нею галузях.

На нашу думку, активізація стратегічного партнерства між Україною та ЄС в енергетичній сфері може призвести у довгостроковому періоді до сукупного покращення рівня енергетичної безпеки країни. Однак у короткостроковому періоді може мати місце негативний вплив на діяльність окремих підприємств енергетичної сфери внаслідок зростання їх видатків для адаптації до нових умов функціонування. Водночас у стратегічній перспективі досягнення тих цілей, що лежать в основі стратегічного партнерства між Україною та ЄС, сприятиме підвищенню міжнародної конкурентоспроможної вітчизняної енергетичної сфери через стимулювання розвитку нових сфер енергетики.

Позитивний вплив реалізація наданих нами пропозицій справлятиме також на рівень інноваційності української енергетики. Оновлення основних фондів вітчизняних підприємств та їх перехід до використання технологій вищих технологічних укладів сприятиме зниженню енергомісткості та сприятиме зростання ефективності національної економіки (табл. 3.1)

Таблиця 3.1.

Прогнозні показники ефективності функціонування енергетичної системи України за умови реалізації наданих пропозицій

Показник енергоефективності	План	Прогноз			Темп зростання			
	2020	2025	2030	2035	2025/ 2020	2030/ 2025	2035/ 2030	2035/ 2020
Енергоємність ВВП, ЗППЕ у т н.е./тис. дол. ВВП (ПКС)	0,2	0,18	0,15	0,13	0,90	0,83	0,87	0,65
Частка втрат в електромережах, %	10	9	8	7,5	0,90	0,89	0,94	0,75
Частка втрат у тепломережах, %	17	13	11	10	0,76	0,85	0,91	0,59
Імпортозалежність (брутто імпорт енергоресурсів у ЗППЕ, %)	51,6	33	33	33	0,64	1,00	1,00	0,64
Рівень інтеграції ринків електроенергії України та ЄС, %	2	15	15	18	7,50	1,00	1,20	9,00
Рівень інтеграції ринків газу України та ЄС, %	30	40	40	40	1,33	1,00	1,00	1,33
Мережі у аварійному стані, %	18,6	4,4	3	1	0,24	0,68	0,33	0,05
Частка ВДЕ (включно з гідроенергетичними потужностями та термальною енергією) у ЗППЕ, %	8	12	17	25	1,50	1,42	1,47	3,13

Джерело: розроблено автором на основі [20]

Як видно з представленої таблиці, прогнозується, що до 2035 року рівень енергоємності ВВП знизиться на 35% порівняно з 2020 р., що істотно підвищить рівень ефективності національної економіки, оскільки витрати на енергоресурси у структурі сукупних видатків бізнесу та держави істотно знизяться. Можна також очікувати, що за умови вдосконалення устаткування рівень витрат у електромережах знизиться на 25%, а у тепломережах – на 29%. Такі зміни дозволять істотно підвищити ефективність діяльності підприємств постачання енергоресурсів, що позитивно позначиться як на рівні розвитку галузі, так і на надходженнях держави внаслідок сплати операторами енергетичного ринку податків.

За умови реалізації наданих нами пропозицій можна також очікувати на зниження рівня імпортозалежності вітчизняної енергетичної сфери: цільовим показником є 33%, досягти його за умови реалізації цілеспрямованої політики можна уже до 2025 р.

Важливим показником ефективності стратегічного партнерства між Україною та ЄС є також рівень інтеграції ринків електроенергії та газу з ЄС. На нинішньому етапі ринок газу інтегрований з ЄС на 30%, хоча, як зазначалося, роботи інфраструктурного характеру наразі завершено. За умови подальшої реалізації заходів власне операторами ринку можна очікувати, що протягом наступних років цільового показника у 40% буде досягнуто.

Що стосується ринку електроенергії, то сьогодні здійснюються лише тестові роботи, і за умови здійснення заходів за викладеним вище алгоритмом можна очікувати, що протягом наступних років ступінь взаємодії істотно зросте (і до 2035 року досягне 18%).

Зважаючи на те, що однією з наданих нами рекомендацій є технологічне оновлення систем розподілу, важливим показником є також зниження частки мереж в аварійному стані - за умови реалізації заходів для збільшення рівня інвестиційної привабливості можна очікувати що до 2025 р. цей показник знизиться до 4,4%, а до 2035 р. – до 1%.

Ще одним важливим індикатором ефективності співробітництва України та ЄС є підвищення частки відновлювальних джерел енергії: метою програм співпраці сторін є підвищення його до 25% до 2035 р., і на наш погляд такий рівень є досяжним у тому числі за умови активізації просвітницької роботи та стимулювання населення до переходу до використання відновлювальних джерел енергії. Посилення співпраці України та ЄС в енергетичній сфері справить позитивний вплив на розвиток вітчизняної економіки. З одного боку, відбудеться оптимізація обсягів споживання енергоресурсів, що позитивно позначиться на ефективності національного господарства. Беззаперечним позитивом можна назвати також підвищення рівня інноваційності енергетичної сфери та удосконалення структури енергетичного балансу.

На нинішньому етапі важливо брати до уваги, що успіх реформ в енергетичному секторі України значною мірою залежить від її можливостей залучити іноземні інвестиції у пріоритетні галузі енергетичного комплексу. Поточна криза внесла свої корективи у обсяги інвестиційних потоків в енергетику України і на сьогодні не можна дати однозначну відповідь на питання, коли можна очікувати покращення ситуації. Це свідчить про необхідність розробки та реалізації комплексу заходів щодо акумулювання державних ресурсів для реалізації тих заходів, що були нами запропоновані.

Важливо зауважити, що заходи управлінського характеру, які поряд з практичними ініціативами є надзвичайно значущими, не вимагають значних видатків на реалізацію, втім їх впровадження дозволить сформувати підґрунтя для нової філософії розвитку вітчизняної енергетики.

На наш погляд розглядаючи заходи, націлені на реалізацію завдань стратегічного партнерства України та ЄС, необхідно брати до уваги, що успішність їх впровадження залежить у значній мірі від політичної волі України, оскільки роль ЄС у цьому процесі полягає у тому, щоб вказувати напрямки реалізації заходів та надавати підтримку у їх впровадженні. Відповідальність за імплементацію нововведень при цьому лежить на українській стороні, таким чином досягнення наведених вище показників ефективності також повною мірою залежить від фактичних дій Уряду країни та бізнес-структур, що працюють в енергетичному секторі.

Вирішення існуючих в енергетичному комплексі проблем, на що і були направлені нами рекомендації, позитивно позначиться на можливостях посилення стратегічного партнерства між Україною та ЄС. Подальша ж співпраця з європейськими партнерами дозволить за фактичної реалізації усіх взятих Україною зобов'язань перетворити вітчизняну енергетику на високоприбуткову конкурентоспроможну галузь національного господарства.

Висновки до розділу 3

Аналіз, проведений у попередніх розділах, свідчить, що до напрямів підвищення ефективності стратегічного партнерства між Україною та ЄС можна віднести управлінські, пов'язані з вдосконаленням систем планування процесу співпраці, розподілом функцій регулювання окремих сегментів енергетичного комплексу між органами влади, посиленням вимог до корпоративного управління великими енергетичними компаніями, закріплення на нормативному рівні вимог щодо впровадження систем екологічного аудиту та менеджменту, а також практичні, що сприятимуть усуненню існуючих бар'єрів на шляху зближення енергосистем України та ЄС. До останніх, зокрема, належать: технологічне оновлення генеруючих потужностей за рахунок залучення іноземних інвестицій; стимулювання переходу до споживання відновлювальних джерел енергії; розподіл функцій між операторами розподілу і постачання енергоресурсів та підвищення прозорості процесу формування тарифів; стимулювання суб'єктів енергоринку до зниження рівня викидів через провадження робіт з утилізації відходів та використання газоочищуючого обладнання; формування нової генерації споживачів енергетичних послуг, націлених на ощадливе споживання енергоресурсів.

На нинішньому етапі ринок газу інтегрований з ЄС на 30%, хоча роботи інфраструктурного характеру наразі завершено. За умови подальшої реалізації заходів власне операторами ринку можна очікувати, що протягом наступних років цільового показника у 40% буде досягнуто. Що стосується ринку електроенергії, то сьогодні здійснюються лише тестові роботи, і за умови здійснення заходів за викладеним вище алгоритмом можна очікувати, що протягом наступних років ступінь взаємодії істотно зросте (і до 2035 року досягне 18%).

Вирішення існуючих в енергетичному комплексі проблем, на що і були направлені нами рекомендації, позитивно позначиться на можливостях посилення стратегічного партнерства між Україною та ЄС.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Однією з форм довгострокової взаємодії суб'єктів міжнародних економічних відносин є стратегічне партнерство, дослідженню сутності якого протягом останніх років приділена значна увага науковців. Узагальнення наявних підходів дозволило визначити стратегічне партнерство як формат взаємодії між суб'єктами міжнародних економічних відносин, що базується на спільності інтересів та має на меті реалізацію зусиль для досягнення цілей, вигідних для обох сторін. При цьому характерними рисами стратегічного партнерства доцільно назвати практичний характер взаємодії, наявність нормативно-правової бази, що врегульовує права та обов'язки сторін, а також цілі та завдання їх співпраці, обопільна зацікавленість сторін. Усім зазначеним критеріям відповідає на нинішньому етапі співпраця України та ЄС, у тому числі і в енергетичній сфері.

Співпраця України та ЄС в енергетичній сфері здійснюється за такими напрямками: ядерна безпека, інтеграція ринків електроенергії та газу, підвищення безпеки енергопостачання і транзиту вуглеводнів, підвищення стандартів техніки безпеки та охорони довкілля у вугільній галузі та енергоефективність. Співпраця між Україною та ЄС в енергетичній сфері здійснюється у вкрай складних умовах, оскільки для повної інтеграції ринків необхідним є подолання значної кількості розбіжностей у регуляторних системах, технологіях видобутку, транспортування та обліку, економічних засадах функціонування ринків та підходах до споживання. Водночас сьогодні можна говорити про існування прогресу у кожній із зазначених сфер, що свідчить про результативність стратегічного співробітництва між Україною та ЄС в енергетичній сфері та його перспективність.

Серед політичних факторів основними можна назвати ускладнення ситуації в Україні внаслідок втрати частини енергетичної системи через агресію Російської Федерації; націленість країни на зменшення рівня енергетичної залежності у контексті забезпечення державного суверенітету; прагнення ЄС до посилення позицій на ринку енергетичних ресурсів регіону та отримання впливу на мережі транспортування енергоресурсів. Серед економічних факторів слід визначити значні потреби України в інвестиційних ресурсах для забезпечення трансформації

енергетичного комплексу; залежність ефективності ринків енергоресурсів від рівня їх відкритості та конкурентності; орієнтацію як України, так ЄС на диверсифікацію енергоресурсів та підвищення частки відновлювальних джерел в енергетичному балансі для отримання економічних ефектів в довгостроковій перспективі. Серед технологічних факторів розвитку стратегічного партнерства між Україною та ЄС слід виділити технологічний розрив, що існує між сторонами, як у сфері видобутку та транспортування енергоресурсів, так і у галузі адміністрування договорів між учасниками ринку. З-поміж соціальних факторів найбільш важливими є значущість енергетичної сфери для забезпечення потреб населення, а також різниця у культурі споживання енергоресурсів України та ЄС.

Вдосконаленням законодавства та програмного забезпечення, вирішенням супутніх проблем (озелененням та утилізацією відходів енергетичного комплексу) активно впроваджуються. До безперечних здобутків останніх років, що вказують на ефективність співпраці України з ЄС, належать також здійснені випробування щодо інтеграції до системи ENTSO-E та зміна структури джерел електроенергії зі збільшенням частки відновлювальних, синхронізація режиму роботи газового ринку з Європою, зниження рівня енергоємності та проактивний підхід до формування культури споживання енергоресурсів.

До напрямів підвищення ефективності стратегічного партнерства між Україною та ЄС можна віднести управлінські, пов'язані з вдосконаленням систем планування процесу співпраці, розподілом функцій регулювання окремих сегментів енергетичного комплексу між органами влади, посиленням вимог до корпоративного управління великими енергетичними компаніями, закріплення на нормативному рівні вимог щодо впровадження систем екологічного аудиту та менеджменту, а також практичні, що сприятимуть усуненню існуючих бар'єрів на шляху зближення енергосистем України та ЄС. Подальша ж співпраця з європейськими партнерами дозволить за фактичної реалізації усіх взятих Україною зобов'язань перетворити вітчизняну енергетику на високоприбуткову конкурентоспроможну галузь національного господарства.

Список використаних джерел

1. Меморандум про взаєморозуміння щодо Стратегічного Енергетичного Партнерства між Україною та Європейським Союзом спільно з Європейським Співтовариством з атомної енергії від 24.11.2016 №984_003-16 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_003-16 (дата звернення 02.09.2020)
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 30.11.2015 № 984_011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011(дата звернення 24.08.2020)
3. Закон України “Про запровадження конкурентних умов стимулювання виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії” від 27.12.2019 № 1175-2019-п URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1175-2019-%D0%BF> (дата звернення 08.09.2020)
4. Закон України “Про внесення змін до деяких законів України у сфері використання ядерної енергії” від 18.09.2019 № 107-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/107-20> (дата звернення 20.05.2020)
5. Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії” від 25.04.2019 № 2712-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2712-19> (дата звернення 11.07.2020)
6. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів» від 19.06.2020 №738-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-20#Text> (дата звернення 12.09.2020)
7. Закон України «Про заходи, спрямовані на погашення заборгованості, що утворилася на оптовому ринку електричної енергії» від 17.06.2020 №719-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/719-20#Text> (дата звернення 12.09.2020)
8. Закон України “Про ринок електричної енергії” від 13.04.2017 № 2019-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19> (дата звернення 12.08.2020)

9. Закон України “Про ринок природного газу” від 09.04.2015 №329-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/329-19> (дата звернення 10.05.2020)
10. Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про затвердження плану заходів щодо виконання зобов’язань в рамках Договору про заснування Енергетичного Співтовариства” від 03.10.2011 № 733- URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/733-2011-%D1%80> (дата звернення 25.03.2020)
11. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 лютого 2019 р. № 117-р «Про затвердження Національного плану управління відходами до 2030 року» URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnogo-planu-upravlinnya-vidhodami-do-2030-roku?fbclid=IwAR2qQSadRbXxSHeGUq1ulk_TzBsEVYVxm8-1_HcMemlW242ObfmSqQ5r9nE (дата звернення 18.04.2020)
12. розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2018 № 1097-р «Про затвердження плану заходів щодо синхронізації об’єднаної енергетичної системи України з об’єднанням енергетичних систем держав - членів Європейського Союзу» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1097-2018-%D1%80#Text> (дата звернення 22.09.2020)
13. Аслонова С.К. Конвергенція енергетичних ринків країн ЄС [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02 / Аслонова Софія Каюмівна ; Держ. ВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана". Київ, 2019. 20 с.
14. Биконя О.С. Організаційно-економічний механізм формування інтелектуальної енергетичної системи України [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / Биконя Олександр Сергійович ; Держ. установа "Ін-т економіки та прогнозування НАН України". Київ, 2019. 20 с.
15. Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» URL: <https://mepr.gov.ua/news/34422.html> (дата звернення 22.07.2020)
16. Євроінтеграційний портал. Енергетика. URL: – режим доступу: <http://eu-ua.org/uevrointehratsiia/enerhetyka> (дата звернення 12.09.2020)

17. Жовква І. І. Стратегічне партнерство у зовнішній політиці України: автореф. дис... канд. політ. наук: спец. 23.00.04 / Ігор Іванович Жовква. К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2005. 20 с.
18. Жолонко Т. Інструмент стратегічного партнерства: український досвід. Емінак. 2016. № 2(3). С. 49-53. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/eminak_2016_2\(3\)_10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/eminak_2016_2(3)_10). (дата звернення 08.06.2020)
19. Завербний А.С. Комплементарність енергетичної та економічної політики України в умовах євроінтеграції [Текст] : монографія / А. С. Завербний ; Нац. ун-т "Львів. політехніка". Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2018. 307 с.
20. Звіт про стан реалізації Енергетичної стратегії України на період до 2035 року "Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність" за 2019 рік/ URL: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/article?art_id=245472850&cat_id=245239555 (дата звернення 14.10.2020)
21. Інформація щодо міжнародної технічної допомоги, що надається Україні за результатами проведеного Міністерством економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства України моніторингу проектів у першому півріччі 2019 року URL: [file:///C:/Users/User/Downloads/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3_%D0%9C%D0%A2%D0%94_%D0%86_%D0%BF%D1%96%D0%B2%D1%80%D1%96%D1%87%D1%87_2019%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3_%D0%9C%D0%A2%D0%94_%D0%86_%D0%BF%D1%96%D0%B2%D1%80%D1%96%D1%87%D1%87_2019%20(1).pdf) (дата звернення 27.09.2020)
22. Кудирко Л.П. Проблеми деінституціалізації стратегічного партнерства в умовах глобальних трансформацій. Економічний простір. 2017. № 117. С.5-14.
23. Лежетьокова В. Г. Безпековий контекст стратегічного партнерства України в енергетичній сфері. Економіка. Фінанси. Право. 2017. № 12(3). С. 26-31. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfipr_2017_12\(3\)_8](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfipr_2017_12(3)_8). (дата звернення 18.05.2020)
24. Музиченко М.В. Диверсифікація ринку природного газу ЄС в контексті забезпечення енергетичної безпеки [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02 / Музиченко Микола Володимирович ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2018. 22 с.

- 25.Прокіп А.В Сталість енергетичної безпеки. Теоретико-методологічні засади досягнення монограф. /Київ: Києво-Могилянська академія, 2018. 389 с.
- 26.Прокіп А.В. Теоретико-методологічні засади енергетичної безпеки в контексті парадигми сталого розвитку [Текст] : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.06 / Прокіп Андріан Володимирович ; Львів. нац. аграр. ун-т. - Львів, 2019. - 36 с.
- 27.Пульс Угоди: моніторинг реалізації плану заходів з виконання Угоди URL: <https://pulse.eu-ua.org/ua/streams/energy-sector-and-energy-security> (дата звернення 22.06.2020)
- 28.Резнікова Н. В. Перспективи трансформації торговельних відносин України в контексті становлення нових центрів стратегічного партнерства . Економіка та держава. 2015. № 9. С. 6-11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2015_9_3. (дата звернення 12.09.2020)
29. Сайт Державної служби статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- 30.Семенова Д.С. Розвиток глобального ринку енергетичних ресурсів [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02 / Семенова Дар'я Сергіївна ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2016. 21 с.
- 31.Стратегії енергетичної дипломатії України [Текст] : [збірник] / авт. та керівник проекту Михайло Каренович Бно-Айріян ; учасники проекту: Олександр Дмитрович Шандро, Валерій Ігорович Брушко, Зоя Ріпецьки. Київ : АртЕк, 2017. 623 с.
- 32.Студінська Г. Я. Стратегічне партнерство України та ЄС. Формування ринкових відносин в Україні. 2018. № 7-8. С. 22-36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2018_7-8_5. (дата звернення 12.09.2020)
- 33.Тронь О.Я. Державне регулювання сфери використання паливно-енергетичних ресурсів України [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. - Київ, 2019. - 20 с.
- 34.Фесенко М. Глобальне стратегічне партнерство провідних акторів: теоретико-методологічний вимір/ Міжнародні відносини. 2015. №1(43). С. 24-29.

35. Хмельнюк М.Г. Енергетичний менеджмент і аудит [Текст] = Energy management and audit : [підручник] / М. Г. Хмельнюк, О. Ю. Яковлева, О. В. Остапенко. - Херсон: Грінь Д. С. [вид.], 2016. Ч. 1. 223 с.
36. Ходжаян А. Стратегічне партнерство як форма міждержавного співробітництва. Науковий вісник Полісся. 2017. №3. С. 48-53.
37. Чекаленко Л. Стратегічне партнерство: набутий досвід, реалії сьогодення (стилий огляд). Зовнішні справи. 2016. № 1. С. 16-2.
38. Ядерна безпека: портал Міністерства закордонних справ України [електронний ресурс]. – режим доступу: <https://mfa.gov.ua/evropejska-integraciya/spivrobitnictvo-v-energetichnij-sferi/yaderna-bezpeka>
39. Якуненко К.В. Розвиток інтеграційної взаємодії України з європейським Енергетичним Співтовариством (на прикладі вугільної електроенергетики) [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02 / Якуненко Костянтин Вікторович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2016. - 21 с.
40. EU External Relations: the message of President Van Rompuy in the run-up to the European Council URL: https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/116494.pdf (дата звернення 12.09.2020)
41. Henderson, James E. Strategic partnerships URL: <https://www.imd.org/research-knowledge/articles/strategic-partnerships/> (дата звернення 10.07.2020)
42. ICC Ukraine. URL: <http://iccua.org/pro-iss-ukraine/> (дата звернення 02.04.2020)
43. Renard Thomas, Partnering for Global Security: The EU, its strategic partners and transnational security challenges. URL: <http://www.egmontinstitute.be/partnering-for-global-security-the-eu-its-strategic-partners-and-transnational-security-challenges/> (дата звернення 13.10.2020)
44. The EU Eco-Management and Audit Scheme (EMAS) URL: https://ec.europa.eu/environment/emas/index_en.htm (дата звернення 15.06.2020)